

ERSTA SKÖNDAL HÖGSKOLA

Annika Alfsson

Magisterutbildning i socialt arbete

Institutionen för socialt arbete, Institutionen för socialvetenskap

D-uppsats, kurs SMU22, VT-12

Avancerad nivå

Handledare: Lars-Erik Olsson, Stig Linde

Examinator: Charlotte Engel

En storstadsförsamlings diakonala arbete i början av 2000-talet

Ä stabilitet och förändring

Sammanfattning

Svenska kyrkan med dess församlingar har genomgått stora förändringar under en relativt kort tid. Den här uppsatsen har fokus på tre aspekter i sammanhanget. Den ena handlar om relationsförändringen mellan Svenska kyrkan och staten år 2000, genom vilken församlingarna kommit att tillhöra samhällets ideella sektor. Den andra aspekten handlar om tillgången till resurser. Sedan millennieskiftet finansieras församlingsverksamheten till övervägande del genom den kyrkoavgift som betalas av medlemmar varför församlingarnas ekonomiska resurser krymper i takt med att medlemstalet sjunker. Den tredje aspekten berör de nya möjligheter som uppkommit sedan relationsändringen, där församlingarna både kan söka sig nya verksamhetsformer och nya intäktskällor. Frågan som legat till grund för uppsatsarbetet handlar om hur församlingsdiakonin inom Svenska kyrkan eventuellt kan ha påverkats av den nya situationen beträffande utmaningar och möjligheter. Jag har sökt svaren genom att följa arbetet inom en av Svenska kyrkans storstadsförsamlingar mellan åren 2000 och 2008.

Studien bygger på en induktiv metodansats där datainsamlingen har skett med hjälp av kvalitativa intervjuer och församlingens totala urval av styrdokument från perioden mellan åren 2000 ó 2008. Uppsatsens kunskapsgenomgång ger en sammanfattande beskrivning av ideell sektor och dess organisationer beträffande villkor, nya möjligheter och olika slags förutsättningar att få tillgång till resurser. Teoriavsnittet beskriver förutsättningar och utvägar för organisationer som tappar uppslutning och medlemmar, men vars målsättning är fortlevnad. Jacobsen och Thorsvik (2002) menar att en sådan målsättning kräver att organisationen upprättar en handlingsplan som tar hänsyn till nya omständigheter och förändringar i omvärlden.

Uppsatsens undersökning visar inte att det finns någon utarbetad handlingsplan för församlingsdiakonin. Däremot visar undersökningen på vikten av en intern dialog beträffande såväl framtida ekonomiska utmaningar som nya möjligheter till verksamhetsutveckling. Häri ligger flera utmaningar. De handlar dels om att enas kring en gemensam förståelse för vad diakonin ska göra, och dels om att formulera vad man vill åstadkomma med verksamheten. Den största utmaningen ligger möjligen i förmågan att lyssna till vad församlingens medlemmar har att säga. Att lyssna till vilka förväntningar som finns och på så sätt få kunskapen om hur Svenska kyrkans diakoni kan vara relevant i människors liv, och samtidigt kommunicera att diakonins förmåga att leva upp till förväntningarna hänger samman med varje persons medlemskap i församlingen.

Innehållsförteckning

Förord

1	Inledning	3
1.1	Svenska kyrkan, individen och den kollektiva gemenskapen i förändring	4
1.2	Svenska kyrkan, diakoni och den svenska välfärden	5
2	Medlemsavgiften, en otillräcklig finansieringskälla i framtiden?	8
2.1	Svenska kyrkans församlingar . en del av samhällets ideella sektor	8
2.2	Diakoni som en del av samhällets ideella sektor	9
3	Metod	11
4	Kunskapsgenomgång	15
4.1	Ideell sektor	15
4.2	Resurser	20
5	Dokumenterat om församlingen, distriktet och enheten	24
5.1	En presentation av församlingen och distriktet	24
5.2	Diakonins historia i församlingen	27
5.3	Diakoni inom distriktet 2000 - 2008	29
6	Teori	33
6.1	Exempel på handlingsalternativ	35
7	Röster från församlingen, distriktet och enheten	37
8	Analys	42
9	Stabilitet och förändring, en avslutande diskussion	46
10	Källförteckning	48
	Bilaga I: Intervjuguide för uppsatsens intervjuundersökning	52

Förord

Samtal vid millennieskiftet

Den 1 januari 2000 började en ny lagstiftning att gälla i Sverige som innebar en förändrad relation mellan Svenska kyrkan och staten. Den nya lagen tydliggjorde kyrka och stat som åtskilda enheter där Svenska kyrkan tidigare varit en statlig institution bland andra på nationell nivå och en kommunal organisation parallell med den borgerliga kommunen på lokal nivå.

Vid millennieskiftet studerade jag för egen del till socionom med ambitionen att utbilda mig vidare till diakon. Den då aktuella relationsförändringen mellan Svenska kyrkan och staten blev ett återkommande tema vid olika föreläsningar, liksom ett stort samtalsämne utanför föreläsningssalarna. Samtalen kretsade då i huvudsak kring tre frågor varav en handlade om hur Svenska kyrkan nu kunde betraktas ur ett samhällsperspektiv. Om kyrkan inte längre var en statlig institution inom ramen för samhällets offentliga sektor, hade relationsförändringen fört med sig att kyrkan nu hörde till samhällets ideella sektor? Den andra frågan handlade om de ekonomiska utmaningar som kanske skulle följa med den nya situationen för Svenska kyrkan. Innan relationsförändringen finansierades Svenska kyrkans verksamheter med hjälp av skatteintäkter, så kallad kyrkoskatt. Nu skulle samma verksamheter till övervägande del finansieras genom kyrkans medlemmar med hjälp av en kyrkoavgift. Hur skulle det gå med kyrkans verksamheter om allt fler valde att avsluta sitt medlemskap i Svenska kyrkan? Den tredje samtalsfrågan handlade om Svenska kyrkans nya möjligheter efter relationsförändringen. Från att ha varit en offentlig myndighet fram till år 2000, hur skulle Svenska kyrkan nu tillvarata möjligheten att på ett nytt sätt delta i det offentliga sammanhanget som en fri aktör? Samtalen nyanserades efter hand och kom alltmer att handla om Svenska kyrkans nya möjligheter, särskilt bland oss studenter som ville söka vidare till diakonutbildningen.

När jag tillträdde min tjänst som församlingsdiakon några år senare kom jag att sakna samtalen om de här frågorna. Mitt intryck var att relationsförändringen mellan Svenska kyrkan och staten inte hade lämnat några spår efter sig, åtminstone inte i församlingens diakonala verksamheter. Kunde det stämma?

Inspirerad av samtalen som fördes bland oss studenter vid åren kring millennieskiftet beslöt jag mig för undersöka saken närmare. Undersökningen har efter hand kommit att ligga till grund för arbetet med denna uppsats.

1. Inledning

Svenska kyrkan med dess församlingar har genomgått stora förändringar under en relativt kort tid. Den här uppsatsen har fokus på tre aspekter i sammanhanget. Den ena handlar om relationsförändringen mellan Svenska kyrkan och staten år 2000, där kyrkan inte längre är en del av samhällets offentliga sektor i egenskap av att vara en statlig institution bland andra på nationell nivå och en kommunal organisation parallell med den borgerliga kommunen på lokal nivå. Den andra aspekten handlar om tillgången till resurser. Andelen av befolkningen som tillhör Svenska kyrkan har minskat alltsedan 1970-talet och dessutom minskat i ännu snabbare takt sedan dopet blev medlemsgrundande år 1996. Före millennieskiftet 2000 finansierades Svenska kyrkan och dess församlingar liksom all annan statlig och kommunal verksamhet med hjälp av skatteintäkter, så kallad kyrkoskatt. Sedan år 2000 finansieras Svenska kyrkan och dess församlingsverksamhet till övervägande del genom den kyrkoavgift som betalas av medlemmar varför församlingarnas ekonomiska resurser krymper i takt med att medlemstalet sjunker. Den tredje aspekten berör de nya möjligheter som uppkommit för församlingarna sedan relationsändringen mellan kyrka och stat trädde i kraft.

Utmaningar och möjligheter

I undersökningen *När kartan inte längre stämmer: Svenska kyrkans församlingar i ett samhällshistoriskt perspektiv* gör Thidevall (2003) en kartläggning och analys av den nya situationen för Svenska kyrkans församlingar efter millennieskiftet. Undersökningen definierar olika utmaningar som församlingarna står inför varav en handlar om kyrkoavgiften som otillräcklig finansieringskälla där öinkomsterna kan komma att minska så mycket att den nuvarande församlingsverksamheten inte går att upprätthålla (a a:113).

Den nya situationen efter millennieskiftet innebär även nya möjligheter för Svenska kyrkan och dess församlingar. Innan relationsförändringen mellan staten och Svenska kyrkan hade församlingarna kommunstatus och fick inte bedriva verksamheter som ingick i kommunens uppgifter. Sedan relationsändringen trädde i kraft år 2000 har församlingarna möjligheter att både söka nya verksamhetsformer och nya intäktskällor.

Samhällsutvecklingen i övrigt har dessutom bidragit till att verksamheter som tidigare skötts av offentlig sektor öppnats upp för nya utförare.

Frågan som legat till grund för uppsatsarbetet handlar om hur församlingsdiakonin inom Svenska kyrkan eventuellt kan ha påverkats av den nya situationen beträffande utmaningar och möjligheter. Jag har sökt svaren genom att följa arbetet inom en av Svenska kyrkans storstadsförsamlingar mellan åren 2000 och 2008. Avgränsningen är vidare bestämd till en av denna församlings enheter som bedriver verksamheter vilka utförs av diakoner eller diakonimedarbetare och bekostas av församlingens budget för diakoni.

Uppsatsens disposition och innehåll

Här följer en kortfattad beskrivning av uppsatsens disposition och innehåll.

Detta inledande kapitel ger vidare en överblick över förändringar i samband med Svenska kyrkans nya situation och en sammanfattande skildring av Svenska kyrkan och diakoni i relation till välfärdsarbete. I kapitlen därpå presenteras uppsatsens problemformulering, syfte och metod. Därefter följer en kunskapsgenomgång som redogör för uppsatsens nyckelord: Ideell sektor och resurser. Uppsatsens empiriska material med en presentation av den undersökta enheten och dess diakonala arbete redovisas i kapitlen 5 och 7. Däremellan, i kapitel 6 introduceras det teoretiska raster som har betydelse för analysen av uppsatsens empiri. I kapitel 8 analyseras resultaten av undersökningen i enlighet med uppsatsens syftesformulering. Uppsatsen avslutas med en diskussion under rubriken Stabilitet och förändring.

1.1 Svenska kyrkan, individen och den kollektiva gemenskapen i förändring

Följande avsnitt inleds med exempel på de förändringar som lett till en ny situation för Svenska kyrkan. Därefter följer en sammanfattande presentation av Svenska kyrkan och diakoni i relation till den svenska välfärden.

Enligt Lag om Svenska kyrkan (SFS 1998:1591) skall Svenska kyrkan ha en evangelisk-luthersk bekännelse och vara öppen för alla. Den ska ha en demokratisk organisation och bedriva en rikstäckande verksamhet. Dess huvuduppgift är att fira gudstjänst, bedriva undervisning och utöva diakoni och mission.

Relationsändringen mellan Svenska kyrkan och staten skedde inte över en nyårsnatt. En avgörande milstolpe i sammanhanget ägde rum redan år 1862 då borgerliga kommuner lagfästes parallellt med de kyrkliga socknarna. En annan viktig vändpunkt inträffade på 1950-talet då religionsfrihetslagen infördes, vilken gjorde det möjligt för svenska medborgare att tillhöra andra trossamfund än Svenska kyrkan. Grundskolans läroplan ersatte så småningom

kristendomskunskap med religionskunskap och i början av 1990-talet överfördes folkbokföringen från Svenska kyrkan till skattemyndigheten. År 1996 blev medlemskapet i Svenska kyrkan relaterat till dopet, och vid millennieskiftet avvecklades pastoratens ställning som kyrkliga kommuner och kyrkoskatten övergick till att bli en medlemsavgift, en så kallad kyrkoavgift.

Förändringarna som har lett till en ny situation för Svenska kyrkan handlar inte bara om kyrkans relation till staten. En annan viktig förändring hänger samman med att individens relation till en kollektiv gemenskap ser annorlunda ut idag jämfört med tidigare. Under 1800-talet och långt in på 1900-talet hade den kollektiva offentliga gemenskapen ett större inflytande över den enskildes liv. Svenska kyrkan fungerade delvis som en viktig sammanhållare av denna kollektiva offentliga gemenskap och individen var också i hög grad beroende av sin relation till den gemenskapen. För kyrkans del har den rollen mattats av i takt med en ökad betoning på integritet och valfrihet för den enskilde i relation till det kollektiva och offentliga (Bäckström, Edgardh Beckman, Pettersson 2004:34636).

1.2 Svenska kyrkan, diakoni och den svenska välfärden

Svenska kyrkan har länge definierats som en del av den svenska välfärden och på många sätt också bidragit till välfärdens uppbyggnad. Trots detta är inte kyrkan av tradition en självskriven aktör i sammanhanget. K G Hammar (2000:16,17) beskriver exempelvis hur den teologiskt motiverade regementsläran inom den evangelisk-lutherska kyrkotraditionen spelat en stor roll för Svenska kyrkans syn på sig själv som en social välfärdsaktör. Enligt regementsläran verkar Gud på ett dubbelt sätt, dels genom lagens verk i samhället och dels genom evangeliet i kyrkan. På så vis har det varit naturligt att betrakta utbildning, hälso- och socialvård som samhällets uppgifter.

En annan förklaring till kyrkans begränsade åtaganden inom välfärden bottnar i Svenska kyrkans tidigare relation till staten. Innan relationsändringen mellan kyrka och stat finansierades församlingarnas verksamheter med hjälp av kommunala skattemedel och församlingarna hade inte möjlighet etablera sociala tjänster som redan sköttes av en annan part inom den offentliga sektorn (Leis 2004:18). Även om det saknas en bred tradition av åtaganden inom den svenska välfärden från kyrkans sida är likväl uppdraget att sörja för människor i utsatthet en del av den kristna församlingens historiska arv. Arvet är fyllt med konkreta beskrivningar av vad man har ägnat sig åt, men saknar däremot ett sammanfattande teologiskt begrepp för uppdraget i sig (Hansson 2008:29).

Idag är diakoni den huvuduppgift inom Svenska kyrkan som närmast associeras med dess sociala engagemang. Men i det sammanhanget är ordet diakoni en relativt ny företeelse. Ordet i sig härstammar från grekiskan och översätts vanligen med olika uttryck för tjänst. Först på 1800-talet konstrueras ordet Diakonie av de tyska diakoniinstitutionerna för att användas som en beteckning för den verksamhet man ägnade sig åt. Diakoniinstitutionerna var en slags kyrklig social alternativrörelse vilken växte fram som en reaktion mot att samhället inte klarade av att upprätthålla fungerande välfärdsinsatser för utsatta människor. Rörelsen hämtade inspiration från den katolska kyrkans klosterväsende varför diakoniinstitutionerna formades som kollektivboenden på protestantisk mark varifrån man kunde utöva olika slags välfärdsarbeten (www.brackediakoni.se/om/historia 2011). Verksamheten med dess beteckning spreds snabbt till Sverige och här kom begreppet diakoni att associeras med ett brett utbud av välfärdsaktiviteter, allt från kulturgärningar och pedagogiska insatser till sjukvård och fattigvård. Allt arbete och alla gärningar omfattades även av en omsorg om den utsattes själ vilken uttrycktes i en strävan för både omvändelse och mänsklig upprättelse. På det sättet kunde diakonin också fungera som ett medel för att nå fram till människor med evangeliets budskap (Hansson 2008:31,32).

Till skillnad från Svenska kyrkan har diakoniinstitutionerna aldrig haft någon offentlig status. Dess verksamheter kom att organiseras under villkor som hörde till den ideella sektorns framväxt, villkor som delades av en mängd andra organisationer med det gemensamma syftet att verka för samhällsförbättring (Christiansson 2008:120). Fram till slutet av 1940-talet överlevde diakoniinstitutionerna som självständiga organisationer, främst med hjälp av offentliga bidrag men även av egenhändigt insamlade medel. Därefter uppstod en krissituation till följd av att kritik riktades mot den vård som utfördes med diakoniinstitutionerna som huvudman. Bakom kritiken fanns bland annat uppfattningen att samhällsmedborgares behov av vård och omsorg inte skulle vara utlämnad åt kristen välgörenhet. Kritikerna talade med hårda ordalag om religiöst kvacksalveri vilket resulterade i att de offentliga bidragen drogs in och ett stort antal diakoniinstitutioner runt om i landet fick stängas (Eckerdal 2008:142). För de övriga institutionerna fanns två vägar att välja mellan varav den ena avsåg en starkare koppling till Svenska kyrkan medan det andra handlade om att utveckla rollen i förhållande till den svenska välfärden genom att ta egna sociala initiativ (Leis 2004:18,19). Bägge alternativ togs i bruk.

Några diakoniinstitutioner satsade på kraftiga utbyggnader i syfte att komplettera de offentliga välfärdsinsatserna. Strävan att hålla minst lika hög kvalitet som det offentliga utbudet kom så småningom att påverka tjänsterekryteringen till institutionerna där allt färre diakoner och diakonissor anställdes till förmån för tjänstemän med specialiserad yrkeskompetens för respektive verksamhets ändamål (Eckerdal 2008:143).

Även om diakoniinstitutionerna var självständiga så fanns där både starka och ömsesidiga band till Svenska kyrkan. Alla institutioner hade exempelvis biskopar som styrelseordförande och dessutom verkade ett flertal diakonissor i församlingstjänst med hjälp av ekonomisk ersättning från sin institution, så kallat missiv. I och med att 1961 års Församlingsstyrelselag trädde i kraft kunde församlingarna även anställa diakoner och diakonissor. Några år senare, i samband med att Svenska kyrkans diakoninämnd inrättades som ett officiellt kyrkligt organ, övertog Svenska kyrkan fullt ut ett eget ansvar för kyrkans diakoni (Eckerdal 2008:142-144), och i dag är diakoni ett av Svenska kyrkans huvuduppdrag enligt Kyrkoordningen.

Varken ödiakoniö eller ösocialt arbeteö är enkla att avgränsa eller precisera begreppsmässigt. Den teologiska avsiktsförklaring beträffande diakoni som vanligen används i Svenska kyrkan lyder öDiakoni är uppdraget till kyrkan grundad i Kristi kärlek, att genom delaktighet, respekt och ömsesidig solidaritet möta varandra i utsatta livssituationerö (Blennberger, Hansson 2008:25). Till skillnad från den formuleringen förstås diakoni i uppsatsens sammanhang främst utifrån handlingens karaktär och kontext med hjälp av följande definition öMed diakoni avses social verksamhet som bedrivs inom eller med anknytning till ett kristet samfund/en kristen organisationö. Uttrycket ösocial verksamhetö är i sammanhanget likställt med verksamhet som har en välfärdsinriktning (a a:23,27) och ökristet samfund/en kristen organisationö syftar i uppsatsen på Svenska kyrkan och dess församlingar.

2. Medlemsavgiften, en otillräcklig finansieringskälla i framtiden?

2.1 Svenska kyrkans församlingar Ä en del av samhällets ideella sektor

Ser man till medlemsantalet så är Svenska kyrkan ur ett perspektiv den största organisationen inom den ideella sektorn. I det sammanhanget menar Bäckström, Edgardh Beckman och Pettersson (2004:41) att det finns viktiga aspekter som skiljer kyrkan från andra organisationer. En aspekt handlar om dess förbindelse till staten som är långt ifrån entydig trots relationsändringen mellan kyrka och stat. Riksdagen har ensam rätt och möjlighet att ändra i Lagen om Svenska kyrkan. Dessutom har vissa delar av den kyrkliga verksamheten fortfarande kvar en offentlig karaktär genom att de regleras av en särskild lagstiftning, såsom exempelvis kyrkans särskilda ansvar för begravningsväsendet. I övrigt styr Svenska kyrkan numera över den egna verksamheten genom ett inomkyrkligt regelverk samlat i Kyrkoordning för Svenska kyrkan. Relationen till staten och omvärlden framträder däremot tydligare när det gäller Svenska kyrkans församlingar. De är inte längre kommuner och hör därmed inte längre till den offentliga sektorn. Inte heller hör de till marknadssektorn, utan har genom övergången blivit en del av den ideella sektorn (Thidevall 2003:78).

Liksom många andra organisationer inom ideell sektor är Svenska kyrkans församlingar beroende av medlemsintäkter. Andelen kyrkotillhöriga har sakta minskat alltsedan 1970-talet och under 2000-talet har minskningen skett med cirka en procent per år (Svenska kyrkans medlemsutveckling år 1972-2010 www.svenskakyrkan.se). Följden är att de ekonomiska resurserna krymper, där Thidevall (2003:113) menar att församlingarna står inför utmaningen att handskas med en situation där kyrkoavgiften kan komma att bli en otillräcklig inkomstkälla för att finansiera den nuvarande församlingsverksamheten. I det avseendet lyfter Thidevall (2003:113) fram två handlingsalternativ varav det ena går ut på att anpassa verksamheten så att den kan bedrivas i någon form även om församlingens ekonomiska resurser krymper. Det andra alternativet innebär att med hjälp av nya verksamhetsformer söka resurser genom nya intäktskällor utöver kyrkoavgiften. Det senare presenteras även av Lorentzen (2001:39) som ett alternativ för de organisationer inom den ideella sektorn som tappar uppslutning och medlemmar. Utöver dessa handlingsalternativ beskriver Lorentzen (a) ytterligare ett som handlar om att utveckla en kundorienterad verksamhet i syfte att behålla medlemsintäkter. Sammanfattningsvis innebär handlingsalternativen att; 1) anpassa verksamheten till minskade resurser, 2) skapa nya verksamhetsformer och skaffa sig nya intäktskällor, 3) utveckla en kundorienterad verksamhet i syfte att behålla medlemsintäkter.

2.2 Diakoni som en del av samhällets ideella sektor

Alltsedan Svenska kyrkans verksamhet omfattats av diakoni har de diakonala arbetsuppgifterna skiftat till både karaktär och innehåll. Nu tycks det likväl pågå en mer generell innehållsmässig omprioritering beträffande Svenska kyrkans sociala arbete (Hollmer 2010:4,25). En undersökning genomförd år 2010 (a a:37,38) visar att många församlingar har startat någon ny form av social verksamhet under de senaste åren. Här märks även en tendens till förskjutning av det diakonala arbetes fokus där skillnaden främst handlar om ett minskat deltagande av diakoner i församlingarnas barnverksamhet till förmån för ett ökat arbete mot nya målgrupper. Parallellt visar sig äldreverksamhet vara en prioriterad arbetsuppgift för diakoner över tid (Hollmer 2010:33,37,38). Enligt Engel (2006:198,199) har den prioriteringen kommit att bli alltmer ifrågasatt bland diakoner. Inte nödvändigtvis till fördel för sociala insatser mot särskilt utsatta, utan snarare till förmån för församlingarnas önskan om att nå en aktiv mellangeneration.

Samtidigt med att många församlingar utvecklat och startat nya former av sociala verksamheter har verksamheter som tidigare enbart skötts av den offentliga sektorn successivt kommit att öppnas för nya utförare. Organisationer inom både den ideella sektorn och marknadssektorn har etablerat sig på välfärdsområdet och skaffat sig nya intäktsmöjligheter genom att fungera som underleverantörer av välfärdsproduktion med hjälp av entreprenader, kontrakt eller leveransavtal. I det sammanhanget har också Svenska kyrkans församlingar och diakonin återupptäckts som social aktör, av såväl politiska instanser som av det sekulära samhället. Förväntningarna på ett annat slags socialt engagemang finns även inom Svenska kyrkan. K G Hammar (2000:17) skriver exempelvis följande:

Vi lever i en ny tid. Regementsläran måste omtolkas och folkhemstanken vittrar sönder. Men människors behov är desamma. Den sociala arenan kräver nya aktörer. För människors skull och för framtidens skull, men också för vår egen skull, behöver vi anta den sociala ekonomins utmaning.

I det här sammanhanget förväntas Svenska kyrkan inte bara representera ett kollektivt värdesystem utan efterfrågas än mer som reell välfärdsproducent. Leis (2004:11) menar att rollen både är ny och ovan för Svenska kyrkan och sammanfattar att övälfärdssystemets mekanismer, och särskilt dess ökande anpassning till marknadskrafterna, är främmande för kyrkorna och dess lokala församlingarö.

Utredningen *Arbetsformer i förändring - församlingens uppgift och förutsättningar* (Svenska kyrkans utredningar 2009:2) bekräftar att nyare församlingsverksamheter ofta faller inom ramen för de områden som tidigare legat under välfärdssamhällets ansvar, och att de ofta betraktas som diakonala verksamheter (Eckerdal 2009:150,151). I utredningens överväganden och förslag uttrycker Eckerdal (a a:151) utvecklingen med positiva ordalag:

I ett skede där samhället med bred politisk förankring öppnar för och välkomnar alternativa utförare från bland annat trossamfundet vore det snarare anmärkningsvärt om inte också Svenska kyrkan ser denna utmaning och värderar den som en möjlighet till ett fördjupat diakonalt ansvarstagande.

Samtidigt ser Eckerdal (a a:152,153) en fara med att enskilda församlingar går in i tyngre välfärdsengagemang som kräver andra och mer komplexa organisatoriska förutsättningar än vad en församling kan förväntas ha. De kräver så mycket av församlingen att verksamhetsfokus i församlingslivet riskerar att förskjutas, binder församlingen för alltför lång tid och medför på olika sätt ett stort risktagande. (Eckerdal:152)

Dessa inledande kapitel sammanfattar några av de utmaningar och möjligheter som den nya situationen för Svenska kyrkan fört med sig. I dag har församlingsdiakonin både möjlighet att utveckla nya former av sociala verksamheter inom det som benämns som välfärdsstatens kärnområde och möjlighet att skaffa sig nya intäktskällor. Uppsatsens frågeställning handlar om hur församlingsdiakonin eventuellt kan ha påverkats av den nya situationen beträffande utmaningar och möjligheter. Jag har sökt svaren genom att följa arbetet inom en av Svenska kyrkans storstadsförsamlingar mellan åren 2000 och 2008. Avgränsningen är vidare bestämd till en av denna församlings enheter som bedriver verksamheter vilka utförs av diakoner eller diakonimedarbetare och bekostas av församlingens budget för diakoni.

Syftet med denna uppsats är att undersöka om, och i så fall hur församlingsdiakonin lokalt i Svenska kyrkan förhåller sig till en framtida utmaning där medlemsavgiften kan komma att bli en otillräcklig finansieringskälla i förhållande till den nuvarande församlingsverksamheten.

3. Metod

Under det här kapitlet följer en redogörelse för hur jag har gått tillväga för att besvara uppsatsens forskningsfråga.

Uppsatsen är orienterad kring det perspektiv där ett samhälle kan delas in i olika sektorer och därigenom beskrivas och förklaras utifrån olika slags villkor och förutsättningar. Den relationsändring som trädde i kraft mellan kyrka och stat vid millennieskiftet uppmärksammas särskilt beträffande övergången för Svenska kyrkans församlingar, från att tillhöra offentlig sektor till att bli en del av samhällets ideella sektor. Inom ramen för denna kontext fokuserar uppsatsens studie på församlingsdiakonins nya situation beträffande utmaningar och möjligheter relaterat till resurser. Studiens nyckelord är *ideell sektor* och *resurser*, vilka redogörs för i en litteraturgenomgång (kapitel 4) utifrån tidigare forskning inom ämnesområdet. En viktig utgångspunkt i sammanhanget är litteraturlistan till kursen *ÖDet civila samhällets sociala dimensioner* inom ramen för Magisterutbildningen i socialt arbete vid Institutionen för socialt arbete och socialvetenskap vid Ersta Sköndal högskola. Jag har vidare sökt efter litteratur och rapporter genom LIBRIS söktjänst och via litteraturlistor i böcker inom ämnesområdet.

Många medarbetare inom Svenska kyrkan, kanske de flesta, bedriver dagligen någon form av arbete som kan sägas ha en välfärdsinriktning. Uppsatsen avser inte att genomföra en heltäckande undersökning av allt detta arbete. Studiens miljömässiga avgränsning handlar om de verksamheter som utförs av diakoner eller diakonimedarbetare i en församling och som bekostas av budgeten för diakoni i denna församling (kapitel 5). Avgränsningen är bestämd utifrån möjligheten att kunna studera och jämföra verksamheten, dess målformulering och tillgång till resurser över tid. Studiens tidsmässiga bestämning mellan åren 2000 ó 2008 beror främst på intervallet mellan två församlingsinstruktioner, där församlingens andra församlingsinstruktion godkändes och togs i bruk år 2008.

Undersökningsmetod och datainsamling

Jag har valt att genomföra en kvalitativ studie eftersom jag söker djupgående och detaljerade svar angående en utvald företeelse inom ramen för ett avgränsat sammanhang. Studien bygger medvetet på ett reduktionistiskt förhållningssätt, med avsikten att ta ett tydligt tolkande grepp som förmår att urskilja intressanta aspekter av den nya situationen för Svenska kyrkans församlingar och dess diakonala arbete. Baksidan av samma förhållningssätt är avsaknaden

av en identitetsskapande beskrivning, vilken förmodligen hade öppnat för ett bredare igenkännande hos fler aktiva inom Svenska kyrkans församlingar. Jag har istället valt att avstå från att balansera dessa olika, i studiens sammanhang oförenliga ideal.

Studien bygger på en induktiv metodansats i förhållande till undersökningens syfte. Datainsamlingen har skett med hjälp av metodologisk triangulering i form av skrivna dokument och intervjuer (kapitel 5 och 7). Jag har studerat församlingens totala urval av styrdokument från perioden mellan åren 2000 ó 2008. Dokumenten omfattas av; verksamhetsberättelser, verksamhetsplaner, verksamhetsuppföljningar, årsredovisningar, en diakonal inventering, en biskopsvisitation och två församlingsinstruktioner. Den här delen av datainsamlingen fokuserar på resurstilldelning, målformulering och en beskrivning av det diakonala arbete som utförts inom den undersökta enheten mellan åren 2000 ó 2008. Detta för att, med stöd av Patton (1987:82), organisera komplexiteten i materialet och göra observationen relevant i förhållande till undersökningens syfte.

Intervjudelen består av sex stycken intervjuer vilka genomförts med hjälp av en intervjuguide. Intervjuguiden har fungerat som ett slags ramverk inom vilket jag har kunnat ställa öppna frågor under olika teman; diakoni och socialt välfärdsarbete, målsättningen att behålla medlemmar och olika handlingsalternativ för att nå målsättningen. Under intervjusamtalen har jag framhållit informanternas möjlighet att utveckla svaren med egna ord i den riktning han eller hon har velat. Fem intervjuer är bandade och en telefonintervju har nedtecknats under samtalets gång. För att lättare kunna förmedla meningen i varje intervjupersonens berättelse har jag skrivit ut varje intervju i så kallad litterär stil (med stöd av Kvale 1997:152). I samband med att informanterna tillfrågades om att vara med i studien delgavs de också studiens syftesformulering och undersökningens intervjuguide (bilaga 1). Alla personer som tillfrågades har tackat ja till en medverkan genom informerat samtycke. Dessa nyckelpersoner är valda utifrån de förväntade kunskaper och insikter inom undersökningens ämnesområde som följer med varje informants befattning och position inom organisationen. De är också valda med tanke på undersökningens möjlighet att få tillgång till ett brett svarsperspektiv. Bland dessa sex nyckelpersoner är tre chefer varav två är präster med chefsbefattning, en diakon, en medarbetare inom enheten för diakoni och en representant för kyrkorådet.

Inför intervjuerna har jag sökt efter olika möjliga handlingsalternativ på vilka sätt organisationer kan handskas med en situation där medlemsintäkterna kan komma att bli en otillräcklig finansieringskälla för att kunna upprätthålla verksamheten. I det sammanhanget

har Thidevalls undersökning (2003) *När kartan inte längre stämmer: Svenska kyrkans församlingar i ett samhällshistoriskt perspektiv* fungerat som en viktig utgångspunkt. Jag har även sökt handlingsalternativ via litteraturgenomgången beträffande uppsatsens nyckelord *ideell sektor* och *resurser*. Tre handlingsalternativ finns återgivna som exempel i undersökningens intervjuguide (bilaga 1) för att kunna precisera intervjufrågorna i enlighet med studiens syftesformulering. Dessa alternativ presenteras närmare under kapitel 6.

Analys

Analysen av det insamlade materialet har genomgående under studiens gång skett enligt principerna för en hermeneutisk tolkning. Jag har studerat de skrivna dokumenten och utskrifterna av intervjuerna i omgångar över tid och arbetat med att finna en både rimlig och giltig förståelse av texternas mening.

I ett första steg är de skrivna dokumenten och utskrifterna av intervjuerna analyserade var för sig. Analysen är till att börja med organiserad utifrån studiens syftesformulering, men också utifrån de insikter som har uppkommit under datainsamlingen. Därefter har jag sökt efter variationer i hela insamlingsmaterialet och sammanställt dessa i mönster under de teman som också återfinns i undersökningens intervjuguide, men även funnit andra teman under vilka analysen presenteras med avsikt att besvara uppsatsens forskningsfråga (kapitel 8).

Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Reliabilitet anger tillförlitligheten i en uppsats och validering innebär att forskaren verkligen undersöker vad som var avsett att undersökas. Dessa kvalitetskontroller har genomförts i uppsatsarbetets alla moment under kunskapsproduktionens samtliga stadier. Vid intervjutillfällena har sammanfattande och uppföljande frågor diskuterats för att kontrollera svarens reliabilitet. I syfte att stärka reliabiliteten och möjliggöra preciseringar i analyseringen av materialet har alla informanter tagit del av och godkänt det utskrivna materialet. Datainsamlingen har även skett i form av skrivna dokument för att ytterligare stärka undersökningens tillförlitlighet. Den form av generaliserbarhet som är baserad på kvalitativa undersökningar vilar, i enlighet med Kvale (1997:210,212), på den personliga erfarenheten och utvecklas som en funktion av denna genom att verbaliseras och därmed övergå från tyst kunskap till explicit påståendekunskap. Målsättningen beträffande generalisering med utgångspunkt i uppsatsens datainsamlingar är att utifrån materialet försöka fastställa det typiska, i relation till uppsatsens syftesformulering, avseende specifika förhållanden i ett

lokalt sammanhang. Därmed är resultatets tillämpbarhet i andra sammanhang begränsad till att fungera som en eventuell inspirationskälla beträffande ansats och metodik.

Att beforska den egna arbetsplatsen

Jag är diakon i Svenska kyrkan och har tjänstgjort i den undersökta enheten under halva perioden för undersökningens tidsmässiga avgränsning. Det faktum att jag själv är en del av det sammanhang jag valt att undersöka kan givet betraktas som ett metodproblem, med risken att uppsatsen används för egna syften. Utmaningen för min del har till stor del handlat om att upprätthålla en distans, både till den undersökta enheten som arbetsplats men också i förhållande till uppsatsen som ett fristående arbete. Tidsmässigt avslutades uppsatsens datainsamling 2008 varför perioden fram till uppsatsens slutförande har fungerat som en distanserande faktor i sig. Den förförståelse som jag har burit med mig under arbetet med uppsatsen har på alla sätt legat till grund för en uppriktig nyfikenhet kring ämnet som jag har valt att skriva om.

Etiska reflektioner

Kvale (1997:104,105) beskriver intervjuundersökningar som moraliska företag. I uppsatsens sammanhang är jämförelsen påtaglig eftersom alla informanter genom olika roller är knutna till den undersökta enheten vid intervjutillfället. Kvale (1997:113) menar också att det är viktigt att ställa sig frågan vilka fördelarna kan vara med en undersökning. Kan den på något sätt förbättra en situation? Jag tolkar att undersökningen, oavsett dess resultat, har bidragit till ett påbörjat samtal kring ett ämne som uppfattas som viktigt av dem som har deltagit i undersökningen. Informanterna har ställt sig positiva till studien. Var och en har också bidragit generöst med både tid och engagemang. Jag har valt att säkra informanternas konfidentialitet genom att presentera deras röster helt anonymt utan fingerade namn. Trots detta har jag inte frångått det etiska ansvaret som Kvale (1997:105) betonar, att så långt det är möjligt kunna verifiera den kunskap jag förmedlar i uppsatsen med hjälp av det utskrivna intervjumaterialet.

4. Kunskapsgenomgång

Relationsändringen mellan Svenska kyrkan och staten innebär att församlingarna har blivit en del av samhällets ideella sektor (Thidevall 2003:78) (kapitel 2.1). Vad kan det innebära att vara en organisation inom ideell sektor? Det här kapitlet ger en sammanfattande beskrivning av ideell sektor och dess organisationer beträffande villkor, nya möjligheter och olika slags förutsättningar att få tillgång till resurser.

4.1 Ideell sektor

Det civila samhället och ideell sektor

Det offentliga samhället innehåller en offentlig sektor och marknadssamhället rymmer en marknadssektor. På samma sätt hör ideell sektor samman med vad som kallas det civila samhället. När det civila samhället en gång introducerades som ett begrepp i den svenska debatten under början av 1990-talet påverkades det politiska mottagandet av att begreppet kommit att definieras gentemot den offentliga sektorn. Med stöd av begreppet mobiliserade liberala och konservativa kritiker argument mot den socialdemokratiska välfärdsstaten, som man förband med byråkratiska tendenser och förmynderi. De som argumenterade mot denna kritik uppfattade begreppet som ett diskursivt led i en strategi vars syfte var att önedmontera den offentliga sektorn (Trägårdh 1999:13,16,17). Idag är det civila samhället som begrepp inte längre särskilt politiskt kontroversiellt (Lundström 2004:12). Snarare används begreppet numera i en strävan efter att bättre förstå och förklara fenomen som rör den mänskliga organiseringen inom den ideella sektorn, det vill säga organiseringen utanför både den offentliga sektorns och marknadssektorns ramar (Wijkström 2001:135,136).

Funktioner i samhället

Det civila samhället med dess ideella sektor kan ha olika funktioner i samhället. Här presenteras tre perspektiv; betydelsen för demokrati, för social integration och för tjänsteproduktion. Olika forskningstraditioner framhäver olika perspektiv. Inom statsvetenskapen anser man till exempel att organisationerna som tillhör den ideella sektorn fyller en viktig funktion för den formella demokratin (Wijkström & Lundström 2002:60). Enligt Trägårdh (1999:32) brukar de flesta samhällsvetare uppfatta den ideella sektorns organisationer som ödemokratiskolorö, dels för att de ofta har uttalade politiska och oppositionella målsättningar och dels för att de internt fungerar enligt föreningsdemokratiska modeller. Amnå (1999:4) menar exempelvis att det civila samhället som begrepp refererar till

hur och var demokratins grundläggande värden, förhållningssätt och färdigheter utvecklas medborgare emellan. Det finns med andra ord en slags grundtanke om att det civila samhället med dess ideella sektor i sig främjar demokratiska värden. Dessutom tillskrivs den ideella sektorn en stor betydelse för samhällsmedlemmars möjligheter att påverka förhållanden som man är berörd av. Föreningar som bildas för att tillvarata intressen eller driva speciella frågor kan ses som en länk mellan medborgare och stat. På så sätt kan organisationerna inom den ideella sektorn fungera som en kanal mellan det politiska systemet och dess samhällsmedlemmar.

Inom den sociologiska forskningen studerar man bland annat den ideella sektorns betydelse för den sociala integrationen i ett samhälle (Wijkström & Lundström 2002:61). Lorentzen (2001:26) förklarar temat på så sätt att organisationerna inom den ideella sektorn gör det möjligt för människor att komma i nära kontakt med varandra kring gemensamma frågor och intressen. Detta leder till att människors gemensamma värden stärks, att synpunkter utvecklas och att nya ståndpunkter föds och artikuleras. Huvudargumenten för tesen kan sammanfattas med att denna typ av processer ofta för med sig en utveckling av ett gemensamt språk och gemensamma normer och värderingar. Vidare leder de till social integration utanför kärnfamiljen, ofta oberoende av kön, klassgränser och åldersgrupper. Genom att förvalta dessa processer bidrar organisationerna inom den ideella sektorn till mycket viktiga samhällsgemenskaper. Poängen i temat är enligt Lorentzen (2001:26) att den kollektiva identiteten blir förankrad i den enskildes identitet. På så sätt blir organisationerna knutna till att vara sociala väsen. Individer blir påverkade av organisationernas gemenskap samtidigt som de själva är med om att påverka gemenskapen i organisationerna. En variant på temat social integration är idén om dessa organisationers betydelse för det sociala kapitalet, vilken bland annat lanserats av Robert Putnam (2001). Det sociala kapitalet kan sägas fungera likt ett slags kitt som binder ihop relationer mellan människor i ett samhälle (Wijkström & Lundström 2002:61). Detta slags kitt bygger normer, förtroende och tillit mellan människor, underlättar för gemensamma handlingar, vilket i sin tur leder till en förbättrad samhällelig effektivitet (Wijkström 2001:126).

Ett annat och kanske annorlunda perspektiv är att betrakta den ideella sektorns organisationer utifrån de tjänster eller den service som de presterar. Det perspektivet handlar främst om tjänster inom vård, skola och omsorg, det vill säga tjänster inom välfärdsstatens kärnområde (Wijkström & Lundström 2002:63). Delar av denna forskning om den ideella sektorns organisationer har nationalekonomi som viktig akademisk inspirationskälla.

Utifrån detta perspektiv undersöker man dels vad organisationerna inom denna sektor faktiskt gör och dels hur omgivningen väljer att uppfatta organisationernas olika verksamheter. Man betraktar med andra ord den ideella sektorns organisationer som producenter av tjänster (a a:100,101).

Olika roller som välfärdsproducent

Både i Sverige och internationellt betraktas välfärdsstatens kärnområde som ett nyckelområde för att förstå den ideella sektorns position i ett samhälle. Hälso- och sjukvård och den sociala omsorgen ger enligt Wijkström & Lundström (2002:129) de tydligaste exemplen på hur den skandinaviska välfärdsstatsmodellen har påverkat tjänsteproducerande organisationer inom den ideella sektorn.

I egenskap av välfärdsproducent har den ideella sektorn haft olika roller genom historien. Wijkström & Lundström (2002:129-131) beskriver de olika rollerna med hjälp av en indelning om fem perioder. Den första perioden varar i stort sett under hela 1800-talet. Välfärdsproduktionen bedrivs i samverkan mellan organisationer inom både offentlig- och ideell sektor med utgångspunkt i kristen välgörenhet, det vill säga socialt arbete på icke-professionell grund. Under den andra perioden kring sekelskiftet 1900 karaktäriseras välfärdsproduktionen av en tilltagande professionalisering och byråkratisering där även grunden läggs till en diskurs om svensk socialpolitik. Utmärkande för den tredje perioden fram på 1930-talet är att den ideella sektorns organisationer får en mer undanskymd position i det sociala reformarbetet. Period fyra från 1940- till 1960-talet kallas ofta för övertagandenas år, där välfärdsstaten byggs ut för att så småningom omfatta så gott som all välfärdsproduktion. Organisationerna inom den ideella sektorn får nu möjlighet att komplettera men inte ersätta den offentliga sektorn som välfärdsproducent. Den femte och sista perioden i Wijkström & Lundströms (a a:129-131) indelning varar från 1960- fram till 1980-talet. Nu växer nya slags organisationer fram inom den ideella sektorn exempelvis olika typer av självhjälpgrupper, klientorganisationer och handikapprörelser. Dessa nya organisationer för in ett nytt perspektiv i välfärdsproduktionen genom att betona solidaritet och jämlikhet till skillnad från de traditionella välgörenhetsorganisationerna vars arbete byggts upp kring klassrelationer.

Även om den offentliga sektorn spelat huvudrollen i produktionen av välfärdstjänster i över ett halvt sekel så har den ideella sektorns organisationer ändå utfört viktiga uppgifter inom vissa nischer av välfärdsproduktionen, exempelvis missbruksvården.

Men i jämförelse med länder som Tyskland, Storbritannien eller USA har de svenska organisationerna i relativt liten utsträckning varit involverade i reguljär tjänsteproduktion (a a:132).

Producentmonopolet luckras upp

Allt efter hand har det vuxit fram kritik mot välfärdsstaten. En kritisk argumentationslinje med ursprung från USA rymms inunder begreppet kommunitarism. Kommunitarismens budskap lyder enligt Lorentzen (2001:28):

När välfärden överläts till myndigheterna faller grunden för gruppsolidariteten bort. Denna solidaritet är baserad på en kollektiv moral som bara kan upprätthållas genom en gemensam praxis. När staten övertar ansvaret för socialhjälp, barnpassning, omsorg osv. så tappas den sociala gemenskapen på innehåll och mening.

Resonemanget har delvis präglat den kritik som formulerats inom de nordiska länderna angående den offentliga sektorns monopolställning som välfärdsproducent. I Sverige är det enligt Lorentzen (a a:23,28) framförallt Hans Zetterberg, professor vid Cityuniversitetet i Stockholm, som drivit tankegången i det svenska så kallade Socialstatsprojektet. Andra kritiker har uttryckt missnöje över statsmaktens expansion och dess inverknings på den enskilde individens liv. På så sätt har hela den moderna välfärdsstatens producentmonopol kommit att ifrågasättas, liksom även kommunernas roll som organisatörer, finansärer och välfärdsproducenter (Uddhammar 1999:88). Den offentliga sektorns monopol som välfärdsproducent har efter hand luckrats upp, vilket lett till vidare möjligheter för den ideella sektorns organisationer att fungera som underleverantörer av välfärdsproduktion med hjälp av entreprenader, kontrakt eller leveransavtal.

Den ideella sektorns organisationer

Den ideella sektorns organisationer benämns ofta som frivilligorganisationer. Blennberger (1993:35,36) definierar begreppet frivilligorganisation på följande sätt; den har en viss offentlig karaktär, någon slags organisatorisk form samt kan bildas och upplösas utan beslut från myndighet. Det förutsätts att de som ansluter sig till en frivilligorganisation gör det av fri vilja och får någon form av personligt medlemskap.

Vad är då speciellt för den ideella sektorns organisationer? Ett förslag är att dessa generellt skapas och drivs utifrån idéer. Detta stämmer för en del av sektorns organisationer men långt ifrån alla. Dessutom finns exempel på idéburna organisationer inom både marknadssektorn och den offentliga sektorn. Det speciella med den ideella sektorns organisationer handlar

snarare om val och frihet. Människor har friheten att välja eller välja bort ett medlemskap i organisationerna som tillhör den ideella sektorn (Blennberger 2004:12,13). Wijkström & Lundström (2002:13) skriver öi det civila samhället springer ideella organisationer fram ur sociala rörelser eller uppstår utifrån andra mänskliga strävandenö. Den ideella sektorns arena är med andra ord platsen där flera individers initiativkraft kan bilda ett gemensamt sammanhang för ett gemensamt engagemang, på basen av den fria viljan.

Från kollektiv till subjektiv individualism

Många av den ideella sektorns organisationer har sina rötter tillbaka i 1800-talet. Då byggde engagemanget i organisationerna på en kamp för stora gemensamma frågor och intressen såsom exempelvis religionsfrihet eller olika slag av humanitärt engagemang. Mycket tyder på att det klassiska engagemanget för öde stora gemensamma sakernaö har mattats av. Lorentzen (2001:32,33,38) menar att vi befinner oss i en förändringsprocess när det gäller frivilligt engagemang och att den grundläggande drivkraften i processen är individualismen.

Människan ser sig själv allt mer som konsument. Man köper tjänster och har krav på service, man handlar de produkter man vill ha och är lojal mot sig själv och inte mot den producerande organisationen. Dessutom har variationsbredden av personliga önskemål ökat. Människan låter sig inte enkelt fångas in i generella preferenser i samma utsträckning som förr.

Tidigare i historien styrdes människors liv i stor utsträckning av klasstillhörighet, religion eller kultur. Efter hand har människan gradvis brutit sig ut ur det kollektiva sammanhanget för att på så sätt kunna förverkliga livet utifrån personliga förutsättningar och önskemål. Kollektivet har alltmer mist sin funktion som ideologisk överbyggnad och värdefundament, och processen har lett till en så kallad subjektiv individualism där gemenskaper föregås av enskilda människors val. Enligt Lorentzen (a a:30632) är utvecklingen från kollektiv till subjektiv individualism viktig att ta hänsyn till för att kunna sätta sig in i de förändrade förutsättningar som organisationerna inom den ideella sektorn har att handskas med. En grundläggande förändring har exempelvis att göra med medlemskapets attraktionskraft i sig. Den subjektiva individualismen innebär ett rationellt förhållande till medlemskap, vilket tillspetsat kännetecknas av att den enskilde bara är med så länge övinstenö i fråga om det personliga utbytet överskrider ökostnadernaö som exempelvis medlemsavgiften eller kravet på engagemang. Lorentzen (a a:39) drar slutsatsen att den överordnade ideologiska förankringen fått ge vika som drivkraft för ett gemensamt engagemang på basen av den fria viljan, till förmån för den enskildes livssituation och/eller personliga intressen.

4.2 Resurser

Den ideella sektorns intäktskällor

I fråga om intäktskällor så är samhällets olika sektorer beroende av olika slags resurser. Kunden och aktieägaren fungerar som resurs för marknadssektorn. Skattebetalare och väljare räknas som resurser för den offentliga sektorn (Wijkström & Lundström 2002:7). Den ideella sektorn får tillgång till resurser från givare och medlemmar, men även via olika slag av offentlig finansiering. De frivilligorganisationer som verkar inom välfärdsstatens kärnområde fungerar exempelvis i huvudsak på basen av offentliga bidrag (Helander & Sivesind 2001:62). Ekonomiska överföringar har över tid varit en av de viktigaste integrationsmekanismerna mellan den ideella och den offentliga sektorn. Generellt sett minskar intäkterna i form av egengenererade resurser inom den ideella sektorns organisationer varför en offentlig finansiering har kommit att bli en allt viktigare intäktskälla (Eikås 2001:191). Även om offentligt stöd potentiellt sett begränsar organisationerna inom den ideella sektorn i dess handlingsfrihet och autonomi, verkar det inte som om dessa möjliga negativa konsekvenser är stora nog för att uppväga de positiva. Eikås (a a) menar att detta troligtvis kan förklaras med den relativt begränsade offentliga kontroll som tidigare har varit knuten till organisationernas användning av offentliga medel.

Nya förutsättningar för ideella sektorns organisationer

Även om den ideella sektorns organisationer under en lång tid haft begränsade möjligheter att fungera som välfärdsproducenter så har de ofta beretts ett stort utrymme att delta i den offentliga socialpolitiska debatten. Det utrymmet, ihop med olika former av ekonomiskt stöd, har bidragit till ett gynnsamt klimat för organisationerna.

När det gäller det ekonomiska stödet så har klimatet förändrats. Tidigare har organisationerna haft tillgång till offentliga resurser av den enkla anledningen att man har månat om deras existens i största allmänhet. Den ideella sektorns tillskrivna betydelser för den formella demokratin och den sociala integrationen i samhället har ansetts som tillräckligt värdefulla i sammanhanget. Idag tycks organisationerna i allt högre utsträckning få resurser för vad de faktiskt gör, vilket innebär att den ideella sektorns betydelse för tjänsteproduktionen i samhället väger allt tyngre. För att få tillgång till ekonomiska bidrag måste organisationerna inom den ideella sektorn med andra ord producera någon form av service som direkt avlastar den offentliga sektorn (Wijkström 2001:132,133).

Olika former av ekonomiska överföringar

Det finns olika former för ekonomiska överföringar från offentlig sektor till ideell sektor: generella bidrag, projektbidrag, driftsbidrag/institutionsbidrag samt olika slags subventioner. Bland dessa former har projektbidraget kommit att bli en allt mer vanlig form för ekonomisk överföring (Eikås 2001:191). Det generella bidraget är den form vilken är minst knuten till offentlig kontroll. Bidraget beviljas vanligen som en engångssumma över den årliga offentliga budgeten och storleken på bidraget är oftast knuten till organisationens storlek beträffande medlemsantal. Det enda offentliga kravet som det generella bidraget för med sig är i princip att organisationen kan uppvisa en årsredovisning som godkänts av en revisor. Den offentliga sektorn har efterhand kommit att använda sig allt mer av projektbidragsformen i fråga om ekonomiska överföringar till den ideella sektorn. Det innebär att organisationerna måste ansöka om bidrag till konkreta tidsavgränsade projekt. Den bidragsformen bygger på ett helt annat system för offentlig kontroll än den generella bidragsformen. Med projektbidraget följer både en högre grad av offentlig insyn och en hårdare kontroll av organisationens verksamhet. Institutionsbidraget är den form av bidrag som är mest knuten till offentlig kontroll. Formen används i de fall organisationer inom den ideella sektorn står som ägare till institutioner där driften i huvudsak finansieras av den offentliga sektorn. Den sista formen för överföringar är subventioner, det vill säga offentliga överföringar av indirekt karaktär. Exempel på subventioner kan vara reducerad hyra av offentliga lokaler eller olika slags skattereduktioner (Eikås a a:191,192).

Idag används alla dessa former för ekonomiska överföringar, men projektbidragsformen blir allt vanligare. Den formen inbegriper en slags styrningsfilosofi med fokus på konkurrens beträffande pris och kvalitet. Styrningsfilosofin är känd under begreppet New Public Management (NPM) som en samling idéer och administrativa doktriner vilka dominerat reformaktiviteten inom offentlig sektor under de senaste decennierna. De mest karaktäriserande dragen i sammanhanget handlar om att utveckla explicita standarder och målinstrument vilka kan fungera som indikatorer för måluppfyllelse, helst uttryckt i kvantitativa termer. Vidare läggs en stor vikt på kostnadseffektivitet och ökad disciplinering av arbetskraft. Enligt Eikås (2001:193) är tanken att NPM ska bidra till en mer flexibel, resultatorienterad och kostnadseffektiv offentlig sektor.

Social ekonomi

Även inom EU har man sedan mitten av 1990-talet intresserat sig för hur frivilliga organisationer kan användas i produktionen av välfärdstjänster. Samtalen i Europa kom successivt till Sverige under begreppet social ekonomi. Begreppet har dels jämförts med ideell sektor, och dels kommit att användas som ett politiskt verktyg för att utveckla strategier kring välfärdsproduktion (Wijkström & Lundström 2002:97,98). Enligt den europeiska definitionen har social ekonomi till uppgift att skapa nya arbetstillfällen, att integrera marginaliserade grupper i samhället och att fylla en demokratisk funktion.

Kulturdepartementet (Andersson Björkenwall 2000:4) formulerar följande definition av begreppet för svenska förhållanden:

Social ekonomi avser en organiserad verksamhet som primärt har samhällliga ändamål. Den bygger på demokratiska värderingar och är organisatoriskt fristående från den offentliga sektorn samt har allmännyttan eller medlemsnytta, inte vinstintresse, som främsta drivkraft.

I Sverige började den ideella sektorn verka inom ramen för den sociala ekonomin redan under 1980-talet. Detta skedde först inom barnomsorgen. Fram på 1990-talet kom verksamhetsområdet även att omfattas av tjänsteproduktion inom grund- och gymnasieskola, och kring millennieskiftet utökades området ytterligare till att gälla även den bredare vården och omsorgen. Idag har många svenska organisationer inom den ideella sektorn valt att orientera sig i konceptet social ekonomi genom att fokusera verksamheten på produktion av välfärdstjänster. Konceptet förutsätter att tjänsterna är efterfrågade och konkurrenskraftiga i fråga om både ekonomi och kvalitet. Den offentliga sektorn anlitar och finansierar på så sätt den organisation som anses bäst lämpad att utföra den aktuella tjänsten (Wijkström & Lundström 2002:97,98).

Den här formen för välfärdsproduktion handlar inte främst om att den offentliga sektorn drar sig tillbaka. Enligt Selle (2001:178,179) handlar den snarare om en offentlig omorganisering, där man i allt högre grad lägger vikt vid omkostnadseffektivitet och produktivitet. Konceptet kan till och med leda till en utvidgning av det offentliga engagemanget, exempelvis genom en utökad ekonomisk och juridisk kontroll av den köpta tjänsten. Modellen bygger både på en offentlig finansiering och på ett offentligt ansvar i förhållande till mänskliga rättigheter. Under välfärdsstatens storhetstid hade den offentliga sektorn stor kontroll över vilken värdegrund produktionen av välfärdstjänster skulle präglas av. Numera har den ideologiska kontrollen mattats av vilket har skapat nya möjligheter för den ideella sektorns organisationer att finnas med som aktörer i sammanhanget.

På uppdrag av regeringen 2007 genomfördes en dialogprocess under samordning av Peter Örn mellan regeringen, ett stort antal organisationer inom ideell sektor och Sveriges kommuner och Landsting (SKL). Dialogen omfattade olika frågeställningar, exempelvis hur ideella aktörer kan utvecklas som utförare av service och tjänster och samtidigt fortsätta fungera som röstbärare och opinionsbildare. Samtalen ledde fram till dokumentet *Överenskommelse mellan regeringen, SKL och de idéburna organisationerna inom det sociala området* (Överenskommelsen 2009). Regeringen antog för sin del dokumentet i oktober 2008. Efter regeringsbeslutet har ett stort antal organisationer inom den ideella sektorn valt att underteckna överenskommelsen, bland dem Svenska kyrkan efter beslut i kyrkostyrelsen. Överenskommelsen fastslår ett antal principer med utgångspunkten att värna om den ideella sektorns organisationer i fråga om dess egenart och självständighet. Därtill framställs samhällets behov av att dra nytta av organisationernas arbete, både i rollen som röstbärare och som välfärdsproducent.

5. Dokumenterat om församlingen, distriktet och enheten

Frågan är om, och i så fall hur diakonin lokalt i Svenska kyrkan förhåller sig till en framtida utmaning där kyrkoavgiften, det vill säga medlemsavgiften kan komma att bli en otillräcklig finansieringskälla i förhållande till den nuvarande församlingsverksamheten. Jag har sökt svaren genom att följa det diakonala arbetet inom en av Svenska kyrkans storstadsförsamlingar mellan åren 2000 och 2008. Det här kapitlet inleds med en presentation av församlingen, distriktet, diakonins historia i församlingen och det diakonala arbetet i den aktuella enheten för uppsatsens undersökning. Vidare under kapitlet redovisas den aktuella enhetens diakonala verksamhet, dess målformulering och tillgång till resurser över tid.

5.1 En presentation av församlingen och distriktet

Den aktuella enheten för uppsatsens undersökning har sitt sammanhang i en av Svenska kyrkans församlingar vars historia börjar närmare fyra sekel bakåt i tiden. Församlingen bildas år 1636 och fem år senare invigs dess första kyrka. I dag rymmer församlingen tre kyrkor som var för sig utgör grunden för församlingens distriktsindelning. Kommunen och församlingen ritar en gemensam kartbild kring samma geografiska yta där kommunen även gör en liknande områdesindelning motsvarande församlingens distriktsindelning.

En församling med tre distrikt

Distriktet som omfattar enheten är ett av tre distrikt i en av Svenska kyrkans storstadsförsamlingar. Församlingens högsta beslutande organ är kyrkofullmäktige vars uppgift är att utse församlingens styrelse, kyrkorådet. Kyrkoherden är ledamot i kyrkorådet och dessa båda parter har tillsammans ansvaret för att församlingens grundläggande uppgifter blir utförda. Kyrkoherden är vidare församlingens chef med ansvar för tillsyn och övergripande samordning av all verksamhet som församlingen bedriver. Vart och ett av församlingens tre distrikt bedriver verksamheter i enlighet med Svenska kyrkans huvuduppdrag. Till stöd för detta finns en förvaltningsavdelning för administration, fastighetsfrågor, begravningsverksamhet och information. Därtill driver församlingen sedan 2005 en förskoleverksamhet på uppdrag av offentlig sektor med avdelningar fördelade i varje distrikt.

Församlingens distriktsindelning skapas i och med att kyrkofullmäktige fastslår en ny församlingsorganisation i april 1999 och under september månad samma år utses chefer för varje distrikt med verksamhets- och budgetansvar.

I Verksamhetsberättelsen för verksamhetsåret 1999 (2000:24) beskriver en av dåvarande distriktschefer att mycket tid har ägnats åt att bilda arbetslag som kan möjliggöra den helhet av verksamheter som överensstämmer med församlingens huvuduppdrag. Här beskrivs också hur året avslutas med att man öppnar kyrkans portar för en nyårsbön och därefter firar millennieskiftet med en stor festbuffé. Distrikten har bara några månader på nacken vid årsskiftet då Svenska kyrkan upphör att vara statskyrka.

Förändringar beträffande kyrkotillhöriga

Församlingens målsättning över tid handlar om att behålla andelen, eller öka antalet kyrkotillhöriga (2001b:3, 2007c:5, 2008b:4). Vid årsskiftet 1999/2000 uppgår antalet kyrkotillhöriga till 31 115 motsvarande 80,65 % av den totala befolkningen på 38 580 invånare (2000:1). Tabellen nedan visar utvecklingen av antalet kyrkotillhöriga under perioden för uppsatsens undersökning.

Tabell 1: Antal kyrkotillhöriga i församlingen mellan åren 2000 - 2008

År 2000 . 2008	Befolkning 31 dec	Antal tillhöriga	Andel i procent
2000	39 040	31 258	80,1 %
2002	39 434	30 981	78,0 %
2004	40 602	30 652	75,5 %
2006	41 486	30 451	73,4 %
2008	42 300	30 288	71,6 %

Källa: Verksamhetsberättelse 2000 ó 2002, Verksamhetsuppföljning 2003 ó 2008, Årsredovisning 2004

Utvecklingen av andelen kyrkotillhöriga under perioden 2000 ó 2008 visar en minskning med omkring en procentenhet per år. Trots detta är antalet kyrkotillhöriga i stort oförändrat tack vare kommunens befolkningsökning. Andelen kyrkotillhöriga skiljer sig mellan distrikten. Distriktet som omfattar enheten där uppsatsens undersökning är genomförd har ungefär 10 procentenheter lägre andel medlemmar i jämförelse med de övriga distrikten. Under perioden 2000 ó 2008 finansieras församlingens verksamhet upp till mellan 90 och 92 procent av kyrko- och begravningsavgifter. Resterande del av finansieringen utgörs av olika avgifter, erhållna gåvor och bidrag (2006b:3), (2009).

I januari 2002 godkänner domkapitlet församlingens första församlingsinstruktion. Dokumentet visar att församlingen ser ljus på framtiden. Man förväntar sig visserligen en minskning av antalet kyrkotillhöriga men samtidigt finns en tilltro till att kunna behålla och utveckla befintlig verksamhet under kommande år (2001b:3). Under 2003 ökar antalet utträden med 70 procent jämfört med föregående år (2004a:1) varpå församlingen kontaktar ett hundratal av personerna bakom utträdena för att få en uppfattning om orsaken. Det visar sig att de flesta baserar sitt utträde på ett ointresse för församlingens verksamhet. Kyrkoavgiftens storlek har också en betydelse i sammanhanget (a a). I förordet till Verksamhetsplan och budget 2005 (2004b) kungörs att församlingen kommer att inleda ett mer utåtriktat arbete för att möta dessa utträden. öGenom olika informationsinsatser skall samtliga församlingsbor få kännedom om församlingens olika verksamheter.ö Verksamhetsplan och budget för 2006 (2005c:3) gör vidare gällande att församlingens ekonomi och framtida verksamhet är helt beroende av hur utvecklingen ter sig beträffande antalet utträden. I Verksamhetsuppföljning 2006 (2007a:1-5) görs bedömningen att utträdena under de närmsta åren kommer att minska intäkterna med motsvarande två heltidstjänster. En diakontjänst vakantsätts under året tillsammans med uppmaningen om en utökad samordning av diakonin mellan församlingens distrikt. Verksamhetsplan och budget för 2008 (2007b:1) refererar delvis till dåvarande biskop Caroline Krooks visitationstal från 2004:

Ni har mängder av anställda, mängder av lokaler, mängder av pengar och mängder av ambitioner. Det är viktigt med ett långsiktigt och strategiskt tänkande. Våra personella resurser i form av anställda kommer att bli mindre. Ni har ett utmärkt siffermaterial och en utmärkt omvärldsbeskrivning. Till detta krävs analys och strategiskt tänkande och samplanering mellan distrikten. Här måste kyrkoherden vara drivande (2004c:22).

I oktober 2008 fastställs församlingens andra församlingsinstruktion. Instruktionen lyfter fram vikten av att insatser görs för att öka antalet kyrkotillhöriga: öVår folkkyrka står inför en okänd morgondag full av möjligheter. Vi ska därför på ett tydligt sätt arbeta på de pastorala områdena för att öka antalet medlemmar och motverka sekulariseringenö (2008b:4).

Distriktet och dess karaktär ó Från by till Centrum

Distriktet som rymmer den undersökta enheten (benämns fortsättningsvis som distriktet) är lokaliserat till en plats som fram till 1950-talet närmast kunde liknas vid en by. Byggandet tog fart i och med det så kallade miljonprogrammet och under 1960-talet ökade församlingens befolkning från drygt 6 000 till cirka 26 000 invånare. Under samma decennium invigdes kommunens köpcentrum och några år senare, i november 1973 invigdes en nybyggd kyrka i anslutning till detta centrum. I nutid (2008) bor drygt 42 000 personer i hela församlingen

varav drygt hälften har sin hemvist i det aktuella distriktet. Här finns även kommunens administrativa och kommersiella centrum med ett 80-tal butiker och restauranger, folktandvård, sportanläggningar, vårdcentraler och skolor. Bebyggelsen består framför allt av flerfamiljshus med undantag av några få villa- och radhusområden, och än i dag präglas platsen av expansion och utveckling med planer för ytterligare tusentals nya bostäder.

Distriktet präglas även av tydliga sociala skillnader i jämförelse med församlingens övriga distrikt. Inkomstnivåerna ligger lägre, medan ohälsotalen liksom andelen personer med utländsk bakgrund är högre än i de andra distrikten. Generellt beskrivs befolkningen i distriktet som mer socialt utsatta än i övriga delar av församlingen (2008b:13). Distriktets kyrka och församlingshem ryms i en gemensam byggnad. Här finns även församlingens administrativa servicefunktion med avdelningar för både kansli och expedition. I kyrkan firas gudstjänster såväl helg som vardag och emellanåt kan man även besöka kyrkan för att lyssna till en konsert eller titta på en utställning. I övrigt erbjuder distriktet en mångfald av verksamheter i enlighet med församlingens huvuduppgift, varav det diakonala arbetet ligger till grund för uppsatsens undersökning.

5.2 Diakonins historia i församlingen

Församlingen har bedrivit diakonal verksamhet sedan lång tid tillbaka. Ett församlingsblad från 1993 beskriver den äldsta verksamheten från början av 1940-talet:

Vi var fyra eller fem damer som kände varandra genom den kyrkliga syföreningen. Det var under kriget och vi fick höra om en familj som hade det svårt. Vi samlade ihop lite pengar och gick dit. Sedan ringde vi kyrkoherden och frågade om vi fick fortsätta. Och det fick vi (1993:4).

Arbetet utvecklas så småningom under namnet Besökstjänstgruppen. Man samlas en gång i månaden för eget studium och däremellan görs hembesök hos församlingsbor men även besök på sjukhus och servicehus. Året 1965 bildas församlingens Diakoniråd och i Redogörelse för arbetet inom Diakonirådet (1966) står att församlingens Diakoniråd vill vara ett kontaktorgan mellan å ena sidan gamla, ensamma och överhuvudtaget människor, som av olika anledningar känner behov av att ha någon att utbyta tankar med och å andra sidan lämpliga personer, som efter viss utbildning vill ställa sig till förfogande i en besökstjänst. Diakonirådets första arbetsår ägnas helt åt att bilda och arbeta upp en klubb för äldre församlingsbor. Mottot för verksamheten är att vid sammankomsterna erbjuda någonting vackert och roligt, något lärorikt och ett Guds ord på vägen (1966). Under nära tjugo år framöver handlar Diakonirådets protokoll (1970-1986) i huvudsak om denna klubb för äldre församlingsbor.

I mitten på 1980-talet sker en översyn av församlingens diakonala verksamhet (1985). Kyrkorådets ansvar för verksamheten betonas och Diakonirådet ersätts av ett Diakoniutskott. Utskottets uppgifter blir att önska följa utvecklingen inom det diakonala området och framlägga förslag till kyrkorådet. Inom ramen för av kyrkorådet givna riktlinjer ansvarar för den diakonala verksamheten i församlingen (1985:2). Dessa riktlinjer ska vidare sammanfalla med ett utvidgat diakonibegrepp där Svenska kyrkans Diakoninämnd hävdar att ödiakoni är all verksamhet bland barn, ungdom, äldre, sjuka och andra som behöver omvårdnad (a a). Diakoniutskottet konstaterar att församlingens diakoni ska möta just de behov som är aktuella, och att den primära uppgiften är att inventera vilka dessa behov är (a a:3). Församlingen har nu tre diakonissor anställda, var och en med olika ansvarsområden; verksamhet bland utslagna och alkoholskadade, församlingsarbete bland finskspråkiga och verksamhet för äldre församlingsbor (1986).

Verksamhetsberättelser mot slutet av 1980-talet (1988) beskriver att en stor del av diakonissornas arbetstid går åt till telefonsamtal och enskilda besök. Arbetet omfattas även av olika slags sammankomster, dels med innehållet av ökristen sång och musik, bibelläsning, bön och kaffe för de äldre boende på Servicehuset, och dels med enkel förtäring, gemenskap, kristen förkunnelse och lovsång för mer blandade åldrar. Sammanhangen erbjuder även möjlighet till själavård och förbön. Församlingens diakonala verksamheter bedrivs nu i ekumenisk anda, uttryckligen i samarbete med Pingstkyrkan och Frikyrkoförsamlingen. Den klubb för äldre församlingsbor som startas av Diakonirådet i mitten av 1960-talet firar så småningom 25-års jubileum och är vid 1990-talets början en välbesökt pensionärsförening med cirka 500 medlemmar. Föreningen ordnar sammankomster i kyrkan med andakt, kaffe och någon slags programpunkt. Verksamheten bedrivs enligt den ursprungliga idén, med tillägget att man även arrangerar resor till olika utflyktsmål en gång per månad (1990a). I övrigt arrangeras sammankomster för boende på kommunens Servicehus, liksom Öppet hus för alla en kväll i veckan, en studiecirkel och dagsutflykter för funktionshindrade (1990b). Framåt mitten av 1990-talet utökas arbetet dels med regelbundna samtalsandakter för människor med missbruksproblem (1993) och dels med olika slags sorgestödsgrupper (1996). Verksamhetsberättelserna från åren som följer fram till dess att distriktet bildas 1999 vittnar inte om några större förändringar beträffande församlingens diakonala arbete.

5.3 Diakoni inom distriktet 2000 - 2008

Nedan följer en beskrivning av den undersökta enhetens diakonala arbete mellan åren 2000 - 2008. Beskrivningen inleds med en redogörelse för arbetets resurstilldelning beträffande personal och verksamhetsmedel över tid. Tabell 2 visar en jämförelse mellan enhetens och församlingens diakonala resurser. Tabell 3 visar en jämförelse mellan enhetens och församlingens resurstilldelning beträffande församlingens huvuduppgift i sin helhet; gudstjänst, undervisning, diakoni och mission.

Tabell 2: Avdelade resurser i tusentalet kronor, för det diakonala arbetet i församlingen och i enheten mellan åren 2000 - 2008

År	Personal-kostnad församlingen	Personal-kostnad enheten	Verksamhets-kostnad församlingen	Verksamhets-kostnad enheten	Sammanlagd kostnad församlingen	Sammanlagd kostnad enheten
2000	4,5 Personal*	2,5 Personal*	321	288	*	*
2002	1 847	974	122	58	3 001	1 032
2004	1 617	1 083	575	326	3 601	1 409
2006	2 246	1 539	438	205	4 428	1 744
2008	2 138	1 411	547	318	4 414	1 729

Källa: Verksamhetsberättelse 2000, Verksamhetsuppföljning 2004, 2008. * Uppgift om kostnaden saknas.

Tabell 2 visar att resurstilldelningen till församlingens diakoni har ökat med närmare 1,5 miljoner kronor mellan åren 2002 - 2008, varav hälften har tilldelats distriktets enhet för diakonal verksamhet. Ökningen omfattar främst personalkostnad men även verksamhetsmedel. Enligt verksamhetsberättelserna från den aktuella perioden finns det tre diakontjänster i enheten mellan åren 2001 - 2006. År 2005 sker en omorganisering där två församlingsassistenter från en annan avdelning i församlingen överförs till enheten. En diakon avslutar sin tjänst året därpå och tjänsten vakantsätts. Från år 2007 finns två diakontjänster i enheten.

Tabell 3: Total resurstilldelning i tusentalet kronor beträffande församlingens huvuduppgift; gudstjänst, undervisning, diakoni och mission i församlingen och i distriktet mellan åren 2000 - 2008

År	Personal-kostnad församling	Personal-kostnad distrikt	Verksamhets-kostnad församlingen	Verksamhets-kostnad distrikt	Sammanlagd kostnad församlingen	Sammanlagd kostnad distrikt
2000	20 Personal*	9,5 Personal*	*	*	*	*
2002	13 663	6 097	5 852	1 048	19 515	7 145
2004	14 293	6 175	7 655	1 668	21 948	7 843
2006	13 066	5 041	3 214	974	16 280	6 015
2008	12 256	4 684	4 156	1 111	16 412	5 795

Källa: Verksamhetsberättelse 2000, Verksamhetsuppföljning 2004, 2008. * Uppgift om kostnaden saknas.

Tabell 3 visar att församlingen liksom distriktet har genomfört ekonomiska besparingar över tid. I distriktet märks besparingarna främst på personalkostnaden medan verksamhetskostnaden är relativt oförändrad. Sammantaget visar tabellerna 2 och 3 att diakonin har fått utökade resurser över tid, både i församlingen som helhet och i den undersökta enheten. År 2002 avsätts ungefär en sjättedel av församlingens resurser till diakonal verksamhet och 2008 tilldelas diakonin närmare en tredjedel av den totala budgeten för församlingens huvuduppgift.

Det diakonala arbetets inriktningar

Under distriktets första år bedrivs det diakonala arbetet i stora drag på samma sätt som innan distriktsindelningen. Av tolv regelbundet återkommande aktiviteter riktar sig två tredjedelar till äldre församlingsbor. Här återfinns bland annat församlingens pensionärsförening, en besöksgrupp, arrangemang med resor och dagsutflykter liksom sammankomster för boende på kommunens Servicehus. I övrigt erbjuds regelbundna samtalsandakter till människor med missbruksproblem, sorgestödsgrupper, en mötesplats för ensamstående mammor och möjligheten för enskilda individer att söka ekonomisk hjälp (2001a:27-28). I april år 2000 inkommer en motion till kyrkofullmäktige med anledning av diakonins status och framtid. Motionens huvudfråga handlar om hur man på bästa sätt ska kunna skapa förutsättningar för att öka frivilliga medarbetares delaktighet i det diakonala arbetet. Efter hand tillsätts en utredning vars syfte är att särskilja de arbetsuppgifter som utförs av församlingens diakoner men som även skulle kunna utföras av frivilliga medarbetare, allt för att ödiakonerna ska kunna ägna sig åt mer krävande uppgifter (2001c:9). I sammanhanget genomförs en diakonal inventering (2001c) med fokus på frivilliga insatser vilken bekräftar att en övervägande del av de diakonala arbetsinsatserna ägnas åt äldreverksamhet.

I januari 2002 godkänner Stockholms Stift församlingens första församlingsinstruktion. I instruktionen beskrivs diakoni som öatt vara vid någons sida och se medmänniskanö. Vidare ska diakonin ge röst åt de svaga, påtala orättvisor i samhället och utföra ett konkret omsorgsarbete. Andra viktiga uppgifter är att öskapa mötesplatser där människor kan mötas och dela kristen gemenskapö och att stödja utsatta människor med hjälp till självhjälp. Här påpekas även att församlingen varken kan eller ska överta samhällets lagliga skyldigheter gentemot församlingsborna, men att de diakonala insatserna är av största vikt ödå de många äldre och behövandes numerär ökar kraftigt i områdetö (2001b:6,7).

Under 2003 tillkommer begreppet ösocialdiakoniö inom enhetens diakonala arbete, vilket syftar till nya arbetsformer med betoning på uppsökande verksamhet för att möta behov hos missbrukare och marginaliserade. Under samma år etableras en kontakt med AA (Anonyma Alkoholister) liksom ett samarbete med socialförvaltningens dagverksamhet för missbrukare (2004a:14), och året därpå startar enheten ett café för missbrukare med begränsade öppettider på vardagar (2005b:41). Från och med 2004 görs en uppföljning av varje verksamhetsområde utifrån ett formulerat syfte och mål. Syftet med diakoni beskrivs som att förmedla, tillämpa och förverkliga evangeliets kärleksbudskap till människor som bor och vistas i församlingen. Vidare ska diakonen vara tillgänglig för enskilda samtal och akut hjälp, men också organisera olika slags samtalsgrupper kring livets viktiga frågor. Enheten försöker starta samtalsgrupper i form av Vuxendialog men uppföljningen visar att verksamheten inte har samlat några deltagare (2005b:41). Syftes- och målformuleringar mellan 2004 och 2008 uttrycker sammantaget en önskan om att diakonin ska vidga arbetet för att omfatta ytterligare kategorier av behov, och från 2006 (2005c:35) betonas även att människans utsatthet ska stå i centrum för alla diakonala verksamheter. Enheten arbetar nu för att utveckla nya former av samtalsgrupper, så kallade självhjälpgrupper med utgångspunkt i ötron på människans egen kraft, vilja och förmåga till förändringö (a a). Andra nytillkomna aktiviteter i enheten är regelbundna soppluncher och en särskild mötesplats för kvinnor med inslag av sinnesro och meditation (2006a:50). Verksamhetsplanen för 2006 (2005c:6) förmedlar att det diakonala arbetet bör ses över och samordnas mellan församlingens distrikt. Under året görs en tydligare indelning av enhetens diakonala arbete utifrån målgrupp och behov (2007a:45), vilken visar att diakonin svarar upp mot nya kategorier av behov men att huvudparten av verksamheterna som bedrivs riktar sig till äldre församlingsbor (2007a:46). I december månad 2007 genomför församlingen en medlemsundersökning (Skopundersökning 2007) där 600 personer i åldern 16 ó 75 år intervjuas angående församlingens verksamhet. Dessa får ta ställning till och rangordna vikten av 13 olika verksamheter inom församlingen. Resultatet visar att nästan alla intervjupersoner tycker att sorgestöd är en viktig verksamhet. På delad andra plats kommer begravningar och verksamhet riktad till människor i utsatta livssituationer. Även specifikt omnämnda aktiviteter som samtals- studie- och självhjälpgrupper får goda resultat där 82 procent av de tillfrågade tycker att dessa verksamheter är viktiga.

Församlingens andra församlingsinstruktion arbetas fram, godkänns och invigs i oktober 2008. Församlingsinstruktionen framhåller nu ett diakonalt arbete med ledorden öHjälp till självhjälpö. Diakonin ska vidare arbeta utifrån en helhetssyn på människan i fråga om kropp, själ och ande och sträva efter att samverka med sociala och andra myndigheter (2008b:4,23,24). Verksamhetsuppföljningen för 2008 (2009:41) rapporterar om ett utökat antal samtals- och självhjälpgrupper, delvis med koppling till sorgestöd, vålds- och missbruksproblematik. Enheten ingår också i ett nätverk av organisationer som samverkar i arbetet kring våldsutsatta familjer. Vidare redovisas att en hög belastning av ärenden gällande akut ekonomisk hjälp har tvingat fram olika åtgärder i syfte att underlätta för ett samarbete med den sociala myndigheten.

Tabell 4 nedan visar verksamhetens inriktning i enheten under perioden för uppsatsens undersökning. Utöver denna verksamhet har det diakonala arbetet även omfattats av enskilt stöd såsom självvårdande samtal och ekonomisk hjälp.

Tabell 4: Det diakonala arbetets verksamhet i enheten mellan åren 2000 ö 2008, räknat i antal grupper/aktiviteter per år undantaget enskilt stöd i form av självvårdande samtal och ekonomisk hjälp.

År	Äldre- verksamhet grupper/ aktiviteter	Mellan- generation grupper/ aktiviteter	Missbruk/ Våld grupper/ aktiviteter	Sorgestöd grupper/ aktiviteter	Självhjälps- grupper	Sammanlagt antal grupper/ aktiviteter
2000	8	1	1	2	-	12
2002	9	1	1	2	-	13
2004	8	3	2	3	-	16
2006	8	1	3	2	7	21
2008	8	1	3	5	10	27

Källa: Verksamhetsberättelse 2000-2003, Verksamhetsuppföljning 2004-2008.

Tabell 4 pekar på några förändringar av verksamhetens inriktning över tid. Antalet aktiviteter som riktar sig till äldre och till mellangenerationen är i stort sett oförändrat. Däremot har arbetet utökats något gentemot de målgrupper som omfattas av missbruk, våld och sorgestöd. Den största skillnaden handlar om en ökning av antalet samtalsgrupper i form av självhjälpgrupper. Mellan år 2000 och 2008 har utbudet fördubblats medan antalet grupper/aktiviteter som riktar sig till äldre har sjunkit från två tredjedelar till en knapp tredjedel av enhetens totala verksamhetsutbud.

6. Teori

Ett samhälle kan på enklaste vis delas upp i två sfärer, offentligt samhället och näringsliv. Med boken *Den Ideella sektorn* vill författarna Filip Wijkström och Tommy Lundström (2002) synliggöra de organisationer som varken tillhör det ena eller det andra alternativet i den uppdelningen, varför de istället delar in samhället i fyra olika sektorer; offentlig-, företags-, hushålls-, och ideell sektor (a a:7). Uppdelningen är fortfarande en av många möjliga förenklingar för att strukturera en förståelse av samhället. Valet av just denna modell i uppsatsens sammanhang har att göra med användbarheten för att belysa församlingsdiakonins utmaningar och möjligheter, men också dess roll i förhållande till den offentliga sektorn och företagssektorn. I modellen används begreppet organisation. Begreppet kan förstås på olika sätt och uppfattas inte alltigenom som något självklart positivt i alla sammanhang. Många samhällsforskare har därför valt att istället tala om exempelvis sociala rörelser, grupper eller kollektivt handlande. Men oftast, menar Ahrne & Hedström (1999:6), använder man dessa begrepp för att tala om just organisationer eftersom de är den vanligaste formen för kollektivt handlande. I det sammanhanget definierar Ahrne & Hedström (a a:7) begreppet organisation såsom formella sammanslutningar av bestämda identifierbara individer. Organisationer kan vidare vara aktörer där organisering innebär handling. Även om uppsatsens undersökning genomförs inom en avgränsad del av en församling som vidare benämns som öenhetenö, så ligger förståelsen för den benämningen inom ramen för vad som lika gärna kan kallas för organisation enligt definitionen ovan.

Inför genomförandet av intervjuerna har jag sökt efter möjliga handlingsalternativ på vilka sätt organisationer kan handskas med den specifika situationen där medlemsintäkterna tenderar att bli en otillräcklig finansieringskälla. Thidevalls undersökning (2003) *När kartan inte längre stämmer: Svenska kyrkans församlingar i ett samhistoriskt perspektiv* har fungerat som en viktig utgångspunkt i sammanhanget. En annan källa är Lorentzens skrift i *Frivillighedens udfodringar* (2001) *Frivillighet i förändring. Om förhållandet mellan sivile felleskap og moderniteten* där författaren beskriver olika handlingsalternativ för de organisationer inom den ideella sektorn som tappar uppslutning och medlemmar. Tre olika handlingsalternativ har kommit att fungera som ett slags teoretiskt raster för att kunna precisera intervjufrågorna i enlighet med uppsatsens syftesformulering. De tre alternativen presenteras vidare under det här kapitlet. Dessförinnan några sammanfattade meningar hämtade ur Jacobsen och Thorsviks (2002) *Hur moderna organisationer fungerar*, dels om

organisationers behov av resurser och legitimitet, och dels om organisationers mål som ett önskat framtida tillstånd.

Alla organisationer, oavsett vilken samhällssektor de hör till, har behov av att kunna införskaffa olika slags resurser från omvärlden, som exempelvis kapital och arbetskraft. Detta behov skapar i sin tur ett beroende av uppslutning och legitimitet från omvärlden. Därför, menar Jacobsen och Thorsvik (2002:246), är det viktigt för en organisation att den studerar sin omvärld och dess villkor. Jacobsen och Thorsvik (a a) menar vidare att beroendet till omvärlden skapar en osäkerhet i varje organisation, där osäkerheten handlar om en bristande förmåga eller möjlighet att förutsäga vad som ska hända i framtiden. En god förändringsförmåga bådär gott för en organisations vidare existens (a a:439,440). Här handlar det framför allt om förmågan att i både tanke och handling kunna förändra exempelvis mål och tillvägagångssätt för att uppnå dessa mål. Jacobsen och Thorsvik (a a:444-446) framhåller tre viktiga moment för en organisation i sammanhanget av förändring: klart formulerade mål, kunskaper om hur organisationen kan utformas för att nå de mål man har ställt upp, och förmågan att kunna verkställa förändringarna inom ramen för sitt eget komplexa sociala system.

Det kanske viktigaste målet för så gott som alla organisationer handlar om fortlevnad (Jacobsen och Thorsvik a a:259). Vad är då mål? Enligt Jacobsen och Thorsvik (a a:47) kan mål generellt beskrivas som ett önskat framtida tillstånd. En målsättning som handlar om bibehållen eller utvecklad verksamhet inbegriper exempelvis fortlevnad som ett önskat framtida tillstånd. En sådan målsättning kräver, enligt författarna (a a), att organisationen upprättar en handlingsplan som tar hänsyn till nya omständigheter och förändringar i omvärlden. I det avseendet lyfter Thidevall (2003:113) fram två handlingsalternativ för församlingar att handskas med utmaningen där kyrkoavgiften kan komma att bli otillräcklig finansieringskälla för att kunna upprätthålla församlingsverksamheten. Det ena alternativet går ut på att anpassa verksamheten så att den kan bedrivas i någon form även om församlingens ekonomiska resurser krymper. Det andra alternativet innebär att med hjälp av nya verksamhetsformer söka resurser genom nya intäktskällor utöver kyrkoavgiften. Det senare presenteras även av Lorentzen (2001:39) som ett alternativ för de organisationer inom den ideella sektorn som tappar uppslutning och medlemmar. Utöver dessa handlingsalternativ beskriver Lorentzen (a a) ytterligare ett som handlar om att utveckla en kundorienterad verksamhet i syfte att behålla medlemsintäkter. Nedan följer en närmare presentation av dessa tre alternativ.

6.1 Exempel på handlingsalternativ

1) *Anpassad verksamheten till minskade resurser*

Det första alternativet går ut på att anpassa verksamheten så att den kan bedrivas och utvecklas i någon form även om församlingens ekonomiska resurser krymper (Thidevall 2003:113). Det kan exempelvis handla om att i allt större utsträckning upprätthålla verksamheter med hjälp av frivilliga oavlönade arbetsinsatser. En annan utväg kan vara att samordna aktiviteter genom att utnyttja befintliga resurser mer effektivt. Alternativet omfattar även möjligheten att helt enkelt krympa verksamhetens omfattning.

2) *Nya verksamhetsformer och nya intäktskällor*

Det andra alternativet handlar om att skapa nya verksamhetsformer för att kunna söka resurser genom nya intäktskällor utöver kyrkoavgiften eller medlemsavgiften (Thidevall 2003:113) (Lorentzen 2001:39). Alternativet går ut på att skaffa sig nya intäktsmöjligheter för att upprätthålla aktiviteterna, exempelvis genom offentliga bidrag. Detta kan ske genom att man betraktar organisationen utifrån de tjänster den har möjlighet att prestera. Perspektivet handlar främst om tjänster inom vård, skola och omsorg, det vill säga tjänster inom välfärdsstatens kärnområde.

Det här handlingsalternativet uppmärksammas i en utredning från 2009 på uppdrag av Kyrkostyrelsen, *Arbetsformer i förändring - församlingens uppgift och förutsättningar* (Svenska kyrkans utredningar 2009:2). I utredningen konstaterar Eckerdal (2009:138) att det mot bakgrund av påtagliga och snabba förändringar i förutsättningarna för Svenska kyrkans församlingar att fullgöra sin centrala uppgift är öppmuntrande när församlingar utmanar och omprövar traditionella arbetsformer och testar var gränserna går vid tolkningen av kyrkans uppdrag. Utredningen (Eckerdal a a:14,138,139) visar vidare att verksamheter i Svenska kyrkans församlingar som har karaktären av en näringsverksamhet ofta har anknytning till välfärdsrelaterade uppgifter, och att de också uppfattas som en del av den diakonala dimensionen av församlingens uppgift.

3) *Utveckla kundorienterad verksamhet och behålla medlemsintäkter*

Det tredje alternativet handlar om att utveckla en kundorienterad verksamhet i syfte att behålla medlemsintäkter (Lorentzen 2001:39). Detta kräver att verksamheten förändras så att dess innehåll får en prägel av att vara varor eller tjänster som säljs på en marknad, i konkurrens med andra produkter. Handlingsalternativet innebär dels en förändring av organisationens relation till sina medlemmar och dels en ändring av medlemskapets innehåll.

Lorentzen (a a:39) menar att människors syn på medlemskap har kommit att präglas av en slags konsumtionsidentitet. Medlemskapet har kommit att tolkas med konsumentens blick, där medlemmen förväntar sig att få tillgång till förmåner i utbyte mot ett investerat engagemang. Drivkraften och motiven till ett engagemang handlar allt oftare om sådant som är personligt angeläget, såsom den egna livssituationen eller det personliga intresset. Med andra ord bygger människors medlemskap i allt större utsträckning på individuella övertygelser om vad som tjänar deras egna intressen. Det betyder enligt Lorentzen (a a:40) att den ideella sektorns organisationer måste finna sig i att konkurrera med andra fritidsutbud, även de organisationer som är uppbyggda kring ett ideologiskt engagemang angående övergripande angelägenheter. Dessa nya tolkningar av medlemskapet har fört med sig att många organisationer inom den ideella sektorn har kommit att försöka imitera marknadssektorns utbud av tjänster och varor.

Detta alternativ knyter an till den utmaning för Svenska kyrkan som Bäckström, Edgardh Beckman och Pettersson (2004:38) beskriver, vilken handlar om att kyrkan representerar ett kollektivt värdesystem medan omvärldens värdesystem än mer kommit att baseras på det fria valets kultur med utgångspunkt i den personligt upplevda livskvaliteten. Utvecklingen av det fria valets kultur med en ökad betoning på integritet och valfrihet för den enskilde i relation till det offentliga och kollektiva har medfört att samhället kommit att erbjuda valmöjligheter inom allt fler områden där kollektiva lösningar tidigare var en självklarhet, inte minst inom området för religion och livsåskådning. Tonvikten på det fria valet har dessutom lett till en allmän kultur som kännetecknas av marknadsmässiga relationer och konsumtion. Bäckström, Edgardh Beckman och Pettersson (a a) menar att den utvecklingen sammantaget har lett till att Svenska kyrkan i dag befinner sig i ett spänningsfält mellan att vara individorienterad eller producentorienterad. Spänningen består i att å ena sidan anpassa religiösa tjänster till individens behov eller att å andra sidan hålla fast vid en traditionell och standardiserad verksamhet.

7. Röster från församlingen, distriktet och enheten

I kapitel 5 presenteras församlingen, distriktet, diakonins historia i församlingen och det diakonala arbetet i den aktuella enheten för uppsatsens undersökning. I detta kapitel följer en redovisning av uppsatsens intervjuundersökning. Under sommarhalvåret 2006 genomfördes intervjuer med sex personer, var och en med anknytning till församlingen, distriktet och till den för uppsatsen aktuella enheten. Intervjuundersökningens frågor söker svar på om, och i så fall hur diakonin i den lokala enheten förhåller sig till en framtida utmaning där kyrkoavgiften kan komma att bli en otillräcklig finansieringskälla i förhållande till den nuvarande församlingsverksamheten.

Diakoni och socialt välfärdsarbete

Den första frågan handlar om Svenska kyrkans nya möjligheter att utveckla sociala verksamheter inom det som benämns som välfärdsstatens kärnområde, det vill säga utbildning, hälsovård och social omsorg. Hur ställer sig informanterna till diakonin som en framtida aktör i det sammanhanget?

Ingen av informanterna ställer sig främmande inför detta. En informant menar att ösocialt arbete handlar om att bygga varje medborgares rättighet till ett gott liv och att kyrkan har en naturlig roll i att vara en del av det arbetet. En annan röst poängterar att det diakonala arbetet verkligen har något särskilt att erbjuda människor i förhållande till den biståndsverksamhet som kommunerna arbetar med, och kan dessutom vara det komplement som ser till vad miljön kräver. Någon påpekar att kyrkan inte ska ta över sociala verksamheter för att samhället får knappa resurser, öndå finns det risk för att vi urholkar både kyrkans själ och samhällets sociala ansvar. Ytterligare en risk handlar om att bedriva sociala verksamheter i utbyte mot ett gott anseende. Man måste ställa sig frågan: varför ska just vi göra det här? Visst kan vi utveckla nya former av sociala verksamheter om vi i sammanhanget är bra på det vi gör. Om vi har en bärande människosyn och är medvandrare ö ja, då har vi något att bidra med.ö

Om att behålla verksamheter och medlemmar

Nästa fråga knyter an till församlingsinstruktionens (2001b:3) tilltro till att kunna behålla och utveckla befintlig verksamhet under kommande år. Därtill beskriver Verksamhetsplanen för

2006 (2005c:3) att församlingens ekonomi och framtida verksamhet är helt beroende av hur utvecklingen ter sig beträffande antalet utträden. Hur ställer sig informanterna till detta?

En informant beskriver avsaknaden av gemensamma samtal om de verksamheter som bedrivs i fråga.

Vi har en bra verksamhet ó men hur vi gör för att behålla den? Jag har aldrig varit med om att jag har suttit ner tillsammans med någon och tittat närmare på verksamheten: Hur ser den ut? Vilket ändamål fyller den? Vad behöver vi egentligen? Det har ju alltid fungerat så att man har fått göra det man har velat ó på gott och ont. Men aldrig riktigt genomtänkt: Vad är viktigt i församlingen? Hur uppnår vi detta? Tycker vi att verksamheterna vi har är viktiga och bra? För skriver man att man vill behålla verksamhet, då menar man ju också att vi har en bra verksamhet, annars skulle man inte vilja behålla den.

Ytterligare en informant är inne på samma linje: öVi måste ägna mycket kraft åt att diskutera, dels hur vi kan göra så bra verksamheter som möjligt, och dels hur vi ska nå målet att behålla och utveckla den befintliga verksamheten. Och i dagsläget pratar vi egentligen inte om de här mycket viktiga frågorna.ö Informanten kommer in på problematiken med att behålla och utveckla befintliga verksamheter ihop med krympande resurser och menar att församlingen måste lära sig att se och handskas med en ny verklighet som bygger på nya förutsättningar. öFöre millennieskiftet hade kyrkan en annan ekonomi. Verksamheterna fick en påse med pengar, och därefter funderade man på hur man skulle använda pengarna.ö Enligt informanten ligger församlingens stora utmaning i att arbeta med målstyrning. öAlla andra verksamheter är målstyrda, så nu måste vi lära oss att svara på frågan: vad vill vi med vår verksamhet?ö

Alla informanter betonar vikten av information och kommunikation eftersom verksamheten är beroende av att människor stannar kvar som kyrkotillhöriga. Det är också angeläget att verksamheten möter så många människor som möjligt. En informant menar att många fortfarande tror att kyrkan bara består av gudstjänster på söndagar.

Därför är det mycket viktigt för församlingen att sprida information och kunskap om all den verksamhet som faktiskt pågår inom kyrkan. Vi måste bli bättre på att förklara för våra medlemmar vad vi gör. De ska veta vad de betalar till så att de vill bli kvar som medlemmar.

En informant reagerar över att en del inte tycks ta så allvarligt på att medlemstalet sjunker, ödet finns dom som bär på inställningen då människor gå ur ó då får vi kvar gräddan av de kristet engagerade och djupt troendeø. Informanten menar att ödet är fel tänkt att tro att vi på det sättet kan få en intresserad, engagerad och brinnande församlingsskärna í , det är ett föreningstänkande som för mig är så främmande för vad kyrka är.ö Till sist uttrycker en informant bestämt att den viktigaste målsättningen måste handla om att se till att människor vill vara kvar som medlemmar i församlingen. öDet är vårt främsta mål. Får vi inte människor

att vilja betala kyrkoavgiften av egen kraft så måste vi begränsa verksamheten. Det är så enkelt, det är den krassa verkligheten.ö

Behov av en handlingsplan?

Målsättningen att behålla och utveckla befintlig verksamhet inbegriper fortlevnad som ett önskat framtida tillstånd. Enligt Jacobsen och Thorsvik (2002:47) kräver den målsättningen att en organisation upprättar en handlingsplan med hänsyn till förändrade förutsättningar i omvärlden. Uppfattar informanterna att det finns behov av en handlingsplan för diakonin?

En informant svarar snabbt att öJa, det behovet finns. Men först måste vi säkerställa vart vi ska, vad vi ska göra, varför och för vilka. Arbetet med dessa frågor är detsamma som ett arbete mot gemensamma mål.ö I alla intervjusamtal framträder bilden av att verksamheternas fortlevnad är beroende av någon form av förändring. En röst betonar vikten av att vara flexibel. öVi måste fungera som en flexibel organisation, det är den organisationen som överlever. Att vara en flexibel organisation handlar ju om att se hur vi kan utvecklas.ö Förmågan att utvärdera verksamheten beskrivs som minst lika viktig i sammanhanget. öOm vi fortsätter med det som är bra, då kommer vi att växa.ö Informanten förmedlar en positiv syn på framtiden. Här finns en uppriktig förvissning om att kunna behålla verksamhet, med förbehållet att den är förändringsbenägen och kan anpassa sig till nya förutsättningar. Flera informanter lyfter fram både problem och behov av förändringar i verksamhetens förändringsbenägenhet. Det handlar dels om modet att förändra och dels om vikten av att samtala kring ämnet. öÄven vi måste våga förändring och utveckling. Samtalet om förändring och utveckling kanske finns, men det är inget stort samtal som pågår. Det är ju ingenting som vi direkt jobbar med, den långsiktigheten har vi inte.ö En annan informant menar att det finns en inomorganisatorisk tröghet i fråga om förändringar. öMycket handlar om att så här har vi alltid gjort. Någon har sagt att kyrkan vill utvecklas, men att den inte vill förändra någonting. Och det stämmer. Det finns en rädsla för förändring.ö En informant uppfattar att det finns mycket kraft och energi i den diakonala enheten, men att reflektionen över vad man gör saknas.

Vi måste tala oss samman i frågorna: Vad är exempelvis diakoni för församlingen och för distriktet? Vad vill vi med de olika verksamheterna? Bör vi omvärdera det här, eller utveckla det här? I de termerna har man inte tänkt så länge inom Svenska kyrkan. Det har varit så självklart det man har gjort.

Möjliga handlingsalternativ?

Det sista samtalsämnet i intervjustamtalen tar fasta på olika handlingsalternativ för att kunna handskas med utmaningen där kyrkoavgiften kan komma att bli en otillräcklig finansieringskälla för att kunna bevara eller utveckla församlingsverksamheten, exempelvis; 1) anpassa verksamheten till minskade resurser, 2) skapa nya verksamhetsformer och skaffa sig nya intäktskällor, samt 3) utveckla en kundorienterad verksamhet i syfte att behålla medlemsintäkter. Uppfattar informanterna att dessa handlingsalternativ är relevanta inom diakonin? Uppfattar någon att det finns en uttalad handlingsplan för diakonin?

Alla informanter betonar vikten av att församlingen behåller sina medlemmar. Frågan är vilka behov som ska vara styrande i utformningen av enhetens verksamheter. Kan exempelvis strävandet efter att behålla verksamheten leda till att den tappar sitt ideologiska fotfäste? En röst framhåller vikten av att inte förlora kontakten med den bas ur vilken kyrkans rötter växer. Ö Gör vi det ö då kommer vi inte att överleva. Är vi däremot förankrade i vårt uppdrag, då tror jag säkert att utanpåverket kan förändras. Någonstans är det så att vi kan göra i princip vad som helst, bara vi är trovärdiga i det vi gör. Ö En informant lyfter ett allmänt exempel i tiden.

Det har skrivits en del om hur kyrkan hakar på hela den här så kallade hälsotrenden. Visst kan man se det som att vi hakar på en trend, att vi på något sätt vill konkurrera på en ny marknad. Men man kan också se det som att vi äntligen ser människan som en helhet, och att vi tar tillvara detta med kropp, själ och ande.

En annan informant framhåller vikten av att kunna kombinera olika handlingsalternativ i framtiden eftersom de ekonomiska förhållandena är i förändring och verksamheterna har behov av resurser. Någon pekar begränsningar hos alternativet med att skaffa sig nya intäktsmöjligheter. Ö Den enskilda förskolan bedriver vi på entreprenad åt kommunen. Men i dagsläget har vi ingen annan verksamhet i distriktet som man skulle kunna göra så med. Ö En annan informant reflekterar över den nämnda förskolan, Ö Inom den verksamheten är vi tvungna att inordna oss efter kommunens regler och ramar. Det gör oss mindre fria, och kanske försvinner även något av vår egen identitet på vägen. Ö Vidare nämns omvärldens förväntningar på mindre barngrupper och ett lugnare tempo. Ö Förväntningar som inte kan uppfyllas med självklarhet tillsammans med ambitionen att verksamheten ska gå ihop ekonomiskt. Ö Allra sist får informanterna möjligheten att svara på frågan om de uppfattar att det finns en uttalad handlingsplan för diakonin. Alla informanter svarar nej på frågan.

Sammanfattningsvis

Ingen av informanterna ställer sig främmande inför Svenska kyrkans nya möjligheter att utveckla sociala verksamheter inom det som benämns som välfärdsstatens kärnområde, det vill säga utbildning, hälsovård och social omsorg. Men både kvaliteten och trovärdigheten är viktiga i sammanhanget. Det får inte bara handla om att kyrkan tar över sociala verksamheter för att få ett gott anseende, eller för att kompensera samhällets knappa resurser. Alla informanter betonar vikten av information och kommunikation eftersom verksamheten är beroende av att människor stannar kvar som kyrkotillhöriga. Här framträder även bilden av att verksamheternas fortlevnad är beroende av någon form av förändring. Flera informanter problematiserar kring verksamhetens förändringsbenägenhet, där aspekter av både tröghet och rädsla inför förändringar lyfts fram. Det tycks inte finnas någon gemensam uppfattning om vad diakonin ska göra eller och vad man vill åstadkomma med verksamheten. Inte heller någon gemensam reflektion kring frågorna om vad som bör omvärderas eller utvecklas. När det handlar om möjliga handlingsalternativ så betonar alla informanter vikten av att församlingen behåller sina medlemmar.

Frågan om vilka behov som ska vara styrande i utformningen av enhetens verksamheter kommer upp apropå alternativet att utveckla en kundorienterad verksamhet i syfte att behålla medlemsintäkter. Här framträder dels vikten av att inte tappa det ideologiska fotfästet och dels möjligheten att utveckla verksamheten med hjälp av en tydlig förankring i uppdraget. I frågan om att skapa nya verksamhetsformer och skaffa sig nya intäktskällor relaterar informanterna till församlingens förskola som bedrivs på entreprenad åt kommunen. En reflektion handlar om risken att församlingens identitet hamnar i bakgrunden då verksamheten måste inordna sig under kommunens regelverk. En annan reflektion handlar om problemet att vara konkurrenskraftig i kombination med att få verksamheten att gå ihop ekonomiskt. Ingen av informanterna uppfattar att det i dagsläget finns en uttalad handlingsplan i enheten för diakoni.

8. Analys

Den undersökta enheten ryms i en församling vars målsättning över tid är att behålla andelen, eller öka antalet kyrkotillhöriga. Ändå visar utvecklingen av andelen kyrkotillhöriga under perioden för uppsatsens undersökning en minskning med omkring en procentenhet per år, vilket står i samklang med Svenska kyrkans medlemsutveckling i stort under samma period (kapitel 2.1). I församlingens styrdokument framställs medlemskapet efter hand som en allt viktigare faktor. Alldeles i början av undersökningen finns en tilltro till att kunna behålla och utveckla befintlig verksamhet under de närmaste åren, trots att man förväntar sig en minskning av antalet medlemmar. I mitten av perioden poängteras att församlingens ekonomi och framtida verksamhet är helt beroende av medlemsutvecklingen och mot slutet av perioden framhålls vikten av att öka antalet medlemmar i församlingen (kapitel 5.1). Utmaningen att handskas med en situation där medlemsavgiften kan komma att bli en otillräcklig finansieringskälla i förhållande till nuvarande verksamhet i församlingen framträder tydligt i samband med en biskopsvisitation år 2004. I sitt visitationstal (kapitel 5.1) pekar dåvarande biskop Caroline Krook på en framtid med minskade resurser och framhåller även vikten av ett långsiktigt och strategiskt tänkande i sammanhanget. Frågan är om, och i så fall hur diakonin lokalt i den undersökta enheten förhåller sig till den utmaningen. Uppsatsens undersökning visar på följande resultat:

Anpassning av verksamheten

Under perioden mellan åren 2000 ó 2008 ökar församlingens diakonala resurser med närmare 1,5 miljoner kronor, varav ungefär hälften tilldelas den undersökta enheten (Tabell 2 kapitel 5.3). Parallellt görs besparingar på andra områden vilket innebär att den diakonala verksamhetens handlingsutrymme tycks öka i förhållande till församlingens övriga verksamheter inom ramen för huvuduppdraget i sin helhet. Om satsningen kopplas till församlingens målsättning att behålla andelen, eller öka antalet kyrkotillhöriga kan man tänka att den också innehåller formulerade förväntningar. Undersökningen visar inga sådana resultat. Snarare beskrivs en avsaknad av gemensamma samtal om de verksamheter som bedrivs inom diakonin. En informant uttrycker att

Jag har aldrig varit med om att jag har suttit ner tillsammans med någon och tittat närmare på verksamheten: Hur ser den ut? Vilket ändamål fyller den? Vad behöver vi egentligen? Det har ju alltid fungerat så att man har fått göra det man har velat ó på gott och ont. Men aldrig riktigt genomtänkt: Vad är viktigt i församlingen? Hur uppnår vi detta? (kapitel 7)

Vid en första anblick verkar det som att enheten alltigenom ha fått tillgång till utökade resurser. Ökningen omfattar främst personalkostnader men även verksamhetsmedel (kapitel 5.3 tabell 2). En närmare granskning visar att en diakontjänst vakantsätts under perioden, tillsammans med uppmaningen om en utökad samordning av diakonin mellan församlingens distrikt. De utökade resurserna tycks i det här fallet vara resultatet av en omorganisering där medarbetare från en annan avdelning överförs till enheten (kapitel 5.3). Frågan är om enhetens utökade resurser snarare handlar om en anpassning som sker på bekostnad av en diakontjänst.

Emellanåt framställs en anpassning av verksamheten till minskade resurser som det enda möjliga handlingsalternativet. Verksamhetsuppföljningen från år 2006 beskriver att öförsamlingens ekonomi och framtida verksamhet är *helt beroende* av hur utvecklingen ter sig beträffande antalet utträdenö (kapitel 5.1). En informant uttrycker samma sak med andra ord, öFår vi inte människor att vilja betala kyrkoavgiften av egen kraft så måste vi begränsa verksamhetenö (kapitel 7).

Nya verksamhetsformer och nya intäktskällor

Ingen av informanterna ställer sig främmande inför att enheten utvecklar sociala verksamheter inom välfärdsområdet. Å andra sidan ligger det inte nära till hands att enheten för den skull ska bedriva näringsverksamheter. Flera informanter uttrycker uppfattningen att handlingsalternativet går ut på att *ta över* social verksamhet i en vidare bemärkelse, inkluderat ett större ansvar än att endast vara *utförare* av en verksamhet. öKyrkan ska inte ta över sociala verksamheter för att samhället får knappa resurser, då finns det risk för att vi urholkar både kyrkans själ och samhällets sociala ansvarö (kapitel 7).

Församlingen är bekant med handlingsalternativet genom den egna förskoleverksamheten som bedrivs på uppdrag av offentlig sektor (kapitel 5.1), och här framkommer kritiska tankegångar apropå det egna exemplet. Dessa handlar dels om risken att församlingens identitet skymms i förhållande till den ansvarighetsreglering som gäller för verksamheten enligt gällande lagar och förordningar, och dels om problemet att vara konkurrenskraftig i kombination med att få verksamheten att gå ihop ekonomiskt. Därtill konstaterar en informant att det inte finns någon annan verksamhet i enheten som är aktuell för en sådan lösning (kapitel 7). Därigenom förutsätts att handlingsalternativets möjligheter bara ligger inom ramen för enhetens redan befintliga verksamheter. Förskoleverksamheten betraktas inte som en diakonal verksamhet i sammanhanget.

Utveckling av en kundorienterad verksamhet

När enheten bildas år 2000 finns där ingen bredare tradition av social verksamhet att bygga vidare på. Arvet från församlingens diakonala verksamhet består i stort sett uteslutande av äldreverksamhet med innehållet av önågot vackert och roligt, något lärorikt och ett Guds ord på vägenö (kapitel 5.2). Av tolv regelbundet återkommande aktiviteter riktar sig två tredjedelar till äldre församlingsbor. År 2008 har andelen verksamheter som riktar sig till äldre sjunkit från två tredjedelar till en knapp tredjedel av enhetens totala verksamhetsutbud. Detta går helt i linje med utvecklingen i många andra församlingar, där nya former av sociala verksamheter startar parallellt med en fortsatt prioriterad äldreverksamhet (kapitel 2.2). Verksamheten i enheten har utökats gentemot de målgrupper som omfattas av missbruk, våld och behov av sorgestöd (kapitel 5.3), utan att ha karaktären av att vara kundorienterad i den bemärkelse som handlingsalternativet anger (kapitel 6.1). Däremot visar sig ett intresse att föra samtalet vidare kring just detta alternativ, och då sannolikt med anknytning till en önskan om att nå en aktiv mellangeneration (kapitel 2.2). En informant lyfter ett allmänt exempel i tiden:

Det har skrivits en del om hur kyrkan hakar på hela den här så kallade hälsotrenden. Visst kan man se det som att vi hakar på en trend, att vi på något sätt vill konkurrera på en ny marknad. Men man kan också se det som att vi äntligen ser människan som en helhet, och att vi tar tillvara detta med kropp, själ och ande (kapitel 7).

Alla informanter betonar vikten av att församlingen behåller sina medlemmar, men mot den bakgrunden uppstår frågan om vilka behov som får vara styrande i utformningen av enhetens verksamheter. Kan exempelvis strävandet efter att behålla verksamheten leda till att den tappar sitt ideologiska fotfäste? En röst framhåller vikten av att inte förlora kontakten med den bas ur vilken kyrkans rötter växer. "Gör vi det o då kommer vi inte att överleva. Är vi däremot förankrade i vårt uppdrag, då tror jag säkert att utanpåverket kan förändras. Någonstans är det så att vi kan göra i princip vad som helst, bara vi är trovärdiga i det vi görö (kapitel 7).

Förändring

Trots församlingens medlemstapp finns det hos alla informanter en uppriktig förvisning om att kunna behålla verksamheten i enheten, förutsatt att den är förändringsbenägen. Å andra sidan problematiserar flera informanter kring just den förmågan då aspekter av både tröghet och rädsla inför förändringar lyfts fram. Det tycks inte pågå någon gemensam reflektion kring frågorna om vad som bör omvärderas eller utvecklas. öSamtalet om förändring och utveckling

kanske finns, men det är inget stort samtal som pågår. Det är ju ingenting som vi direkt jobbar med, den långsiktigheten har vi inte ö (kapitel 7).

Resultatet av undersökningen visar ändå på förändringar i slutet av undersökningsperioden, där enheten utökar verksamheten och når nya målgrupper (kapitel 5.3). Verksamhetsutvecklingen kan exempelvis bero på de samtal som påbörjas till följd av att informanterna i uppsatsens intervjuundersökning uppfattar ämnet som viktigt (kapitel 3). Den kan också vara resultatet av en tydligare indelning av enhetens diakonala arbete, där det framgår hur resurserna fördelas utifrån målgrupper och behov (2007a:45) (kapitel 5.3). Däremot ger uppsatsens empiriska material inte uttryck för någon medveten handlingsplan i förhållande till verksamhetsutvecklingen.

Information som handlingsplan

De valda handlingsalternativen förekommer inte som medvetna strategier i den undersökta enheten. Varken i förhållande till en framtida utmaning där medlemsavgiften kan komma att bli en otillräcklig finansieringskälla i förhållande till en nuvarande församlingsverksamhet, eller i relation till den beskrivna verksamhetsutvecklingen i enheten. Däremot framkommer en stark tilltro till att information om verksamheten ska kunna bromsa den negativa utvecklingen där allt fler avslutar sitt medlemskap i församlingen.

Verksamhetsplanen för 2005 beskriver exempelvis att församlingen kommer att inleda ett mer utåtriktat arbete för att möta dessa utträden. ÖGenom olika informationsinsatser skall samtliga församlingsbor få kännedom om församlingens olika verksamheter (kapitel 5.1). Vid intervjusamtalen betonas också vikten av information i sammanhanget. En informant menar att: ÖVi måste bli bättre på att förklara för våra medlemmar vad vi gör. De ska veta vad de betalar till så att de vill bli kvar som medlemmar (kapitel 7). Frågan blir då *vad* man tänker sig att informera om, mot bakgrund av den diffusa uppfattning och osäkerhet som råder angående enhetens verksamheter (kapitel 7). Vilken slags rättvisande bild av verksamheten vill man kommunicera utåt? Oavsett denna uttrycker informanterna en motsägelsefull förvissning om att enhetens befintliga verksamheter är tillräckligt angelägna för att församlingsbor ska välja att stanna kvar som medlemmar i församlingen. Problemet handlar bara om att de inte känner till verksamheterna som bedrivs. Här saknas en reflektion över att effekten kan bli den rakt motsatta, att antalet utträden kan öka därför att församlingsborna kanske inte uppfattar de befintliga verksamheterna som tillräckligt meningsfulla.

Den medlemsundersökning (Skopundersökning 2007) som genomförs alldeles i slutet av undersökningsperioden visar ändå att församlingsborna tycker att församlingens och enhetens befintliga diakonala verksamheter är viktiga (kapitel 5.3). Däremot framgår det inte ifall informanterna själva kände till just dessa verksamheter innan de blev tillfrågade inom ramen för undersökningen.

9. Stabilitet och förändring, en avslutande diskussion

Om arbetet med uppsatsen hade avslutats i samband med intervjuundersökningen som genomfördes år 2006 så hade analysen inte kunnat nyanseras till följd av någon verksamhetsförändring. Vid det här laget förmedlar enhetens verksamheter en slags stabilitet genom att de har bedrivits på ett liknande sätt över en längre tid. Men den stabiliteten vissnar så snart informanterna målar upp bilden av en enhet präglad av omedvetenhet och brister i fråga om både analys och verksamhetsutvärdering, på väg in i en ekonomisk verklighet utan karta och kompass. Någon intern dialog finns inte och enheten tycks vara lika opåverkad av såväl framtida ekonomiska utmaningar som av nya möjligheter till verksamhetsutveckling till följd av olika samhällsförändringar. Det verkar inte finnas någon gemensam uppfattning om vad diakonin ska göra eller vad man vill åstadkomma med verksamheten.

Intervjuundersökningen (kapitel 7) vittnar heller inte om några planer på initiativ till utveckling eller förändring, varken hos enhetens diakonimedarbetare eller hos församlingens ledning. Det är som om man väntar sig att *någon annan* ska ta ansvaret för att inleda ett sådant arbete. Frågorna handlar inte bara om vad, utan också om vem diakonin är.

Resultatet av undersökningen visar ändå på förändringar i verksamheten. Diakonin i enheten har utvecklat nya verksamheter över tid till förmån för sociala insatser mot människor i utsatta livssituationer. De skrivna dokumenten framställer verksamheterna som *behovsorienterade* snarare än *kundorienterade*. Skillnaden mellan dessa bägge orienteringar är betydande, men här finns också gemensamma nämnare om man beaktar vad församlingsmedlemmar önskar eller förväntar sig av församlingens verksamheter.

Rimligheten i jämförelsen mellan behovsorienterad och kundorienterad verksamhet i det här sammanhanget kan förstärkas med hjälp av en nyligen genomförd undersökning (Bromander 2011) som beskriver Svenska kyrkans roll och ställning utifrån kyrkomedlemmarnas röst.

Undersökningen visar att en väsentlig andel medlemskap i kyrkan motiveras av uppfattningen om att församlingarna fyller en viktig funktion i samhället, där funktionen sannolikt åsyftar ett arbete bland socialt utsatta grupper (a a:62). Även den medlemsundersökning

(Skopundersökning 2007) som uppsatsens undersökning refererar till (kapitel 5.3) understödjer dessa tankegångar då verksamhet som är riktad till människor i utsatta livssituationer ses som viktig och rangordnas högt i förhållande till andra svarsalternativ. Av allt att döma står förändringen i den undersökta enheten för en utveckling av sådana verksamheter som också uppfattas som viktiga av medlemmarna. Däremot är det knappast troligt att alla informanter själva har en personlig erfarenhet av den församlingsverksamhet de skattar som viktigast, och som kanske bär skälet till varför de väljer att behålla sitt medlemskap i församlingen. Med andra ord behöver medlemmarna sannolikt inte själva vara brukare av verksamheten för att den ska uppfattas som viktig. Detta innebär i så fall att det rationella förhållandet till ett medlemskap (kapitel 4.1), där den enskilde bara är med så länge övinstenö i fråga om det *personliga* utbytet överskrider ökostnadernaö som exempelvis medlemsavgiften, inte är utslagsgivande i sammanhanget. Det viktiga tycks istället vara att församlingen faktiskt bedriver dessa verksamheter.

Enhetens framtid bygger med all sannolikhet på att dess verksamheter uppfattas som relevanta av omvärlden, i förhållande till de faktiska behov som finns bland människor som bor och vistas i församlingen. Häri ligger flera utmaningar. De handlar dels om att enas kring en gemensam förståelse för vad diakonin ska göra, och dels om att formulera vad man vill åstadkomma med verksamheten. Den största utmaningen ligger möjligen i förmågan att lyssna till vad församlingens medlemmar har att säga. Att lyssna till vilka förväntningar som finns och på så sätt få kunskapen om hur Svenska kyrkans diakoni kan vara relevant i människors liv, och samtidigt kommunicera att diakonins förmåga att leva upp till förväntningarna kan hänga samman med varje persons medlemskap i församlingen.

10. Källförteckning

- Ahrne, Göran. Hedström, Peter. (1999). *Organisationer och samhälle. Analytiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Amná, Erik. (1999). *Civilsamhället. I: Civilsamhället. Demokratiutredningens forskarvolym VIII*. Statens offentliga utredningar SOU 1999:84
- Andersson, Hans-Erik. Björkenwall, Robert. (2000). *Rapport om Social Ekonomi*. För Länsstyrelsen i Stockholms Län.
- Blennerger, Erik. (1993). *Begrepp och modeller: Frivilligt socialt arbete. Kartläggning och kunskapsöversikt*. SOU 1993:82. Rapport av Socialtjänstkommittén. Stockholm: Fritzes
- Blennerger, Erik. (2004). *Genusfrågor och civilt samhälle. I: Genus och civilt samhälle*. Stockholm: Socialstyrelsen. Artikel nr 2004-123-10
- Blennerger, Erik. Hansson, Mats J. (2008) *Vad menas med diakoni?* Red Blennerger, E. Hansson, M J. *Diakoni, tolkning, historik, praktik*. Verbum Förlag AB: Stockholm
- Bromander, Jonas. (2011) *Svenska kyrkans medlemmar*. Verbum Förlag AB: Stockholm
- Bäckström, Anders. Edgardh Bäckman, Ninna. Pettersson, Per. (2004). *Religiös förändring i norra Europa. En studie av Sverige öFrån statskyrka till fri folkkyrkaö Slutrapport*. Uppsala: Diakonivetenskapliga institutets skriftserie nr 8 ó 2004
- Christiansson, Elisabeth. (2008) *Diakoni och samhällsförändring*. Red Blennerger, Erik. Hansson, Mats J. *Diakoni, tolkning, historik, praktik*. Verbum Förlag AB: Stockholm
- Eckerdal, Per (2008) *Konflikt och nyorientering i diakoninstitutionernas historia*. Red Blennerger, Erik. Hansson, Mats J. *Diakoni, tolkning, historik, praktik*. Verbum Förlag AB: Stockholm
- Eckerdal, Per (2009) *Arbetsformer i förändring ó församlingens uppgift och förutsättningar*. Svenska kyrkans utredningar 2009:2
- Eikås, Magne. (2001). *New Public Management och restruktureringen av de nordiska välfärdsstaterna: Endera roller eller relationer för de frivilliga organisationerna? I: Frivillighedens udfodringar. Nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer*. Henriksen, Lars. Skov. & Ibsen, Bjarne. (Red). Odense Universitetsforlag
- Engel, Charlotte. (2006). *Svenska kyrkans sociala arbete ó för vem och varför?* Stockholm: Ersta Sköndal högskola, forskningsavdelningens skriftserie nr 26
- Hammar, KG. (2000): *Social ekonomi ó mycket att tänka på för kyrkorna i Sverige*. (2000). Red Kyrkornas EU-kontor
- Hansson, Mats J. (2008): *Diakoni ó en teologisk reflexion*. Red Blennerger, Erik. Hansson, Mats J. *Diakoni, tolkning, historik, praktik*. Verbum Förlag AB: Stockholm

- Helander, Voitto. Sivesind, Karl. Henrik. (2001). Frivilligsektorns betydelse i Norden. I: *Frivillighedens udfodringar. Nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer*. Henriksen, Lars. Skov. & Ibsen, Bjarne. (Red). Odense Universitetsforlag
- Hollmer, Miriam. (2010): *Församlingsdiakoni i förändring? ó Svenska kyrkans sociala arbete så som det utförs av församlingsdiakonerna*. Rapport från analysenheten. Årkebiskopens och generalsekreterarens sekretariat juni 2010
- Jacobsen, Dag Ingvar. Thorsvik, Jan. (2002). *Hur moderna organisationer fungerar*. Studentlitteratur: Lund
- Kvale, Steinar. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur: Stockholm
- Lag om Svenska kyrkan (SFS 1998:1591)
- Leis-Peters, Anette. (2004). *Den kyrkliga diakonins roll inom ramen för två välfärdssystem*. Uppsala: Diakonivetenskapliga institutets skriftserie nr 7 ó 2004
- Lorentzen, Håkan. (2001). Frivillighet i förändring. Om förhållandet mellan sivile fellekskap og moderniteten. I: *Frivillighedens udfodringar. Nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer*. Henriksen, Lars. Skov. & Ibsen, Bjarne. (Red). Odense Universitetsforlag
- Lundström, Tommy. (2004). *Teorier om frivilligt socialt arbete. En diskussion om forskningens läge och organisationernas framtid*. Stockholm: Sköndalsinstitutets skriftserie 22
- Patton, Michael Quinn. (1987). *How to use qualitative methods. Methods in evolution*. London: Sage
- Putnam, Robert. D. (2001). *Den ensamme bowlaren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. Stockholm: SNS förlag
- Selle, Per. (2001). Privatisering som tidsskel? I: *Frivillighedens udfodringar. Nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer*. Henriksen, Lars. Skov. & Ibsen, Bjarne. (Red). Odense Universitetsforlag
- Thidevall, Sven. (2003). *När kartan inte längre stämmer. Svenska kyrkans församlingar i ett samtidshistoriskt perspektiv*. Diakonivetenskapliga institutets skriftserie nr 5 ó 2003: Uppsala
- Trägårdh, Lars. (1999). Det civila samhället som analytiskt begrepp och politisk slogan. I: *Civilsamhället. Demokratiutredningens forskarvolym VIII*. Statens offentliga utredningar SOU 1999:84
- Uddhammar, Emil. (1999). Om civilsamhällets roll för demokrati och välfärd. I: *Civilsamhället. Demokratiutredningens forskarvolym VIII*. Statens offentliga utredningar SOU 1999:84

Wijkström, Filip. (2001). Socialt kapital och civilt samhälle i Norden. I: *Frivillighedens udfordringer. Nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer*. Henriksen, Lars. Skov.& Ibsen, Bjarne. (Red). Odense Universitetsforlag

Wijkström, Filip. Lundström, Tommy. (2002). *Den ideella sektorn och det civila samhället*. Sober förlag: Stockholm

Överenskommelsen (2009). *Överenskommelsen mellan regeringen, Idéburna organisationer inom det sociala området och Sveriges kommuner och Landsting*.

Styrdokument för Svenska kyrkan i den undersökta församlingen:

(1966). Redogörelse för arbetet inom Diakoniråd 1965-1966

(1970-86). Protokoll förda vid sammanträden med Diakonirådet

(1985). Bilaga till kyrkorådets protokoll 1986-01-28 § 42

Angående översyn av den diakonala verksamheten

(1986). Befattningsbeskrivning: Diakonitjänsteman

(1988). Verksamhetsberättelse för diakon 1987

(1990a). Text angående 25-års jubileum av diakonal äldreverksamhet

(1990b). Målbeskrivning och Budgetäskanden

(1993). Församlingsblad Nr 103 augusti 1993

(1996). Diakoni i distriktet. Verksamhetsberättelse för 1995

(1998). Verksamhetsberättelse 1997

(1999). Verksamhetsberättelse 1998

(2000). Verksamhetsberättelse 1999

(2001a). Verksamhetsberättelse 2000

(2001b). Församlingsinstruktion 2001

(2001c). Yvonne Lindblad. Att vara vid någons sida. Diakonal inventering 2001

(2002). Verksamhetsberättelse 2001

(2003). Verksamhetsberättelse 2002

(2004a). Verksamhetsuppföljning 2003

(2004b). Verksamhetsplan och budget 2005. Flerårsplan 2006-2007

(2004c). Protokoll från biskopsvisitation 10 ó 15 februari 2004

(2005a). Årsredovisning 2004

(2005b). Verksamhetsuppföljning 2004

(2005c). Verksamhetsplan och budget 2006. Flerårsplan 2007-2008

(2006a). Verksamhetsuppföljning 2005

(2006b). Verksamhetsplan och budget 2007. Flerårsplan 2008-2009

(2007a). Verksamhetsuppföljning 2006

(2007b). Verksamhetsplan och budget 2008. Flerårsplan 2009-2010

(2007c). Årsredovisning 2006

(2008a). Verksamhetsuppföljning 2007

(2008b). Församlingsinstruktion 2008

(2009). Verksamhetsuppföljning 2008

Övriga dokument:

Medlemsundersökning i församlingen genomförd av SKOP-research AB i december 2007

Webbsida:

www.brackediakoni.se/om/historia (2011-08-08)

www.svenskakyrkan.se (Svenska kyrkans medlemsutveckling år 1972-2010) (2011-08-13)

Intervjuer:

A (2006). Intervju. 2006-06-13. Församling

B (2006). Intervju. 2006-06-14, 2006-06-16. Församling

C (2006). Intervju. 2006-06-14. Församling

D (2006). Intervju. 2006-06-14. Församling

E (2006). Telefonintervju. 2006-06-20

F (2006). Intervju. 2006-07-20. Församling

Bilaga I: Intervjuguide för uppsatsens intervjuundersökning

Intervjuundersökningens frågor:

Diakoni och socialt välfärdsarbete

Den första frågan handlar om Svenska kyrkans nya möjligheter att utveckla sociala verksamheter inom det som benämns som välfärdsstatens kärnområde, det vill säga utbildning, hälsovård och social omsorg. Kan du se diakonin som en framtida aktör i det sammanhanget?

Om att behålla verksamheter och medlemmar

Församlingsinstruktionen (2001b:3) ger uttryck för en tilltro till att kunna behålla och utveckla befintlig verksamhet under kommande år. Enligt Verksamhetsplanen för 2006 (2005c:3) är församlingens ekonomi och framtida verksamhet helt beroende av hur utvecklingen ter sig beträffande antalet utträden. Vad innebär det enligt din uppfattning?

Behov av en handlingsplan?

Målsättningen att behålla och utveckla befintlig verksamhet inbegriper fortlevnad som ett önskat framtida tillstånd. Enligt Jacobsen och Thorsvik (2002:47) kräver den målsättningen att en organisation upprättar en handlingsplan med hänsyn till förändrade förutsättningar i omvärlden. Uppfattar du att enheten för diakoni har behovet av en sådan handlingsplan?

Möjliga handlingsalternativ?

Det finns olika handlingsalternativ för att kunna handskas utmaningen där kyrkoavgiften kan komma att bli en otillräcklig finansieringskälla för att kunna bevara eller utveckla församlingsverksamheten, exempelvis; 1) anpassa verksamheten till minskade resurser, 2) skapa nya verksamhetsformer och skaffa sig nya intäktskällor, samt 3) utveckla en kundorienterad verksamhet i syfte att behålla medlemsintäkter.

Uppfattar du att dessa handlingsalternativ är relevanta inom diakonin?

Uppfattar du att det finns en uttalad handlingsplan för diakonin?